

Fama di loro il mondo esser non lassa;
Misericordia e giustizia gli sdegna
Non regioniam di lor ma guarda e passa.
Inferno III. 49-51.

Előszó

Ezek az arcképek az „új világ”-ból nyers rajzai egy torz „reformkorszak” legtöbbet szereplő figuráinak. Írójukat, miközben e „reform-fejek” arcélét megvonta, nem vezette semmiféle egyéni rokonérzés vágy ellenszenv. *Az elveszett alkotmány*, *Falu jegyzője*, vagy a *Civilizátorok* szerzőinek nyomában iparkodott járni. A fórum néhány percemberkéjének, a magyar hitleristáknak bábeli dárídóját próbálta, szatirikus élel, okulásul megrögzíteni. S jutalma az a tudat, hogy e kis könyv, egyszer aktualitását veszve, múltó jelenség lesz múltékony „hősei”-vel egyetemben.

KATONA JENŐ

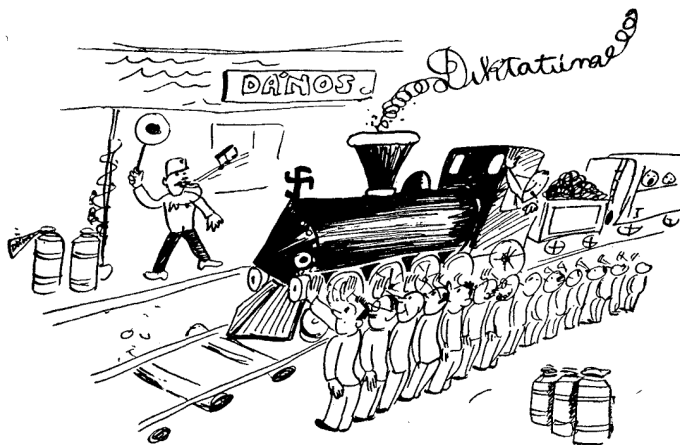
**MAGYAR
HITLERISTÁK**

BUDAPEST
CSERÉPFALVI KIADÁS
1936

Copyright by Cserépfalvi 1936

A címlapot Nemes Gy. és Káldor tervezték

Pápai Ernő műintézete Budapest.

Vonatokra várva...

A baranyaszentlőrinci pályaudvaron, vasárnap délutáni tavaszi napsütésben ott áll vonatjára várva egy hangos, zajongó, mintegy 30—40 főnyi csoport. Azaz csak egyik részük áll vagy sétál, a nagyobbik felük ott hevíti tovább magát az állomás vendéglőjében, a szabadban álló fehér asztalok mellett. Olyan mellbőséggel hangosak, olyan kamaszosan zajonganak, annyira megszűkül rajtuk a plundra, hogy bátran egy önképzőköri választás után zajongó ifjagnak nézhetné a csendes szemlélő őket, ha tarkójuk fölött megvillanó kopaszságuk érettebb korra nem árulkodnék. Években gazdagabbak már, de haj, nívóban nagyon is serdületlenek. Ezek közül kerülnek ki azok, akikről Wolff Károly talán ugyanekkor mondotta Esztergomban,

hogy nem odavaló emberek járatják le az egyébként szükséges parlamentarizmust.

Nincs az a büszke, hódító triumfátor, aki önelégültebben tekintett volna vissza diadalmenetére a Via Sacrán, a Capitolium felé tartva, mint a lezajlott választásra, ők, akik a fényes, aranyos tavaszi napsütésben, főnnhéjázásukban gyér üstökükkel a „láthatatlan csillagok”-at verdesik. Mámorosak a „diadal”-tól is, melyet a nyíltszavazás intézményes néprontásával arattak, kicsit talán a jófajta somogyi boroktól is. Láthatólag nem bírják el szerencsájüket. Idegrendszerük feszülten remeg s alig viseli el friss boldogsága terhét. Szigetvárról jönnek és éltetik a „reformgrófot”, „aki minden más grófot utál”. Még nem hullatták el martoni frazeológiájuk egész kelléktárát. Büszkén csörgetik hatosaikat és ontják kobakjuk szókataraktáit. A jó ebéd zsíros elégedettsége és a győzelem ittassága kigyújtotta jókedvüket. Ifjú vér, öreg bor ficáncol erükben és a vonatra, az ő vonatjukra várva, meglazult önkontrollal ömlenek belőlük önelégültségük szófröccsei...

Nem kell közelükbe menned, elég, ha tekintetteddel a távolból végigméred kackiás hetykeségüket. Homo novus-i hangosságuk gondoskodik, hogy akaratlanul is mindent meghallhass. A vonatra várva, átvitt értelemben is, hirdetik, hogy ez után a „győzelem” után „nagy

meglepetések” jönnek. Nem éppen előkelő tartózkodással beszélnek egyes párttestvéreikről sem. Egyelőre csak nevek gurulnak szimbolikusan és három NEP-fejet kínálnak cserébe egy-egy közjük keveredett ellenzéki képviselőért, akinek még hajlandók megirgalmazni. Add meg kegyelemre jó Klein Antal magadat — hiszen még csak az elsőt csöngetik a péc—budapesti gyors elébe, még csak az első csöngetés hangzott el álmaik vonatának indulásához. De közülük számosan máris biztosak, hogy vonatjuk, a diktatúra vonatja, menetrendszerű pontossággal befut. Erről megnyugtatta őket a távollevő Unterführer épúgy, mint az agytröszt jelenlevő egyik-másik tagja.

A zajból is kihallik Rajniss Ferenc éles hangja, ő a leghangosabb, a leghányavetibb és a legmagabiztosabb. Pedig forma szerint nem is tartozik közjük. A NEP e duhaj szárnyának múltját kapcsolja össze ő jövőjével, melyek közül az egyik ijeszti, a másik néha borzasztja, néha viszont vérmes reményekkel tölti el őt és társait. A nyílt választást megveti az örökifjú kopasz őсреformer, aki középkori szentek egyidejű sokhelyúségét felülmúlva, szimultán tud minden pártárnyalatnak tagja lenni. A nyílt-szavazást megveti, de nem tudni biztosan, azért-e, mert Marton Béla, a dacos tejhordás apostola húsvéti pásztorlevele ténynek jelzi már

a párt politikai jövőjét egyedül megalapozó titkos választójogot, vagy mert már leszámította magában az áhított diktatúrát.

Akad bizonyára közöttük, akiben olykor megmozdul a jobbik lelkiismeret. Magánya csöndjében ha néha lelke szólongatja, eszébe juthat Kölcsey Istvánnak az a bizonyos Kölcsey Ferenc nevű poéta, a magyar költészet szentje, történelmünk filozófiájának legmélyebb látnoka, homlokán fajtánk gondján átvirrasztott éjszakák sápadtságával és szíve fölött a haza ezerszer megnyílt sebével. Eszébe juthat őseinek a vármegyének önkormányzatát, a magyar nemzet önrendelkezési jogát őrző sora. Ő nem közénk való volt! — kiáltott föl Kölcsey halálakor Weselényi. Valóban, e név említése itt nem helyénvaló, amint Mocsáry Dániel is hasztalan hívná tanúságtételre eszméi mellett Mocsáry Lajost, „A magyar nemes” íróját, Grünwald Béla méltó antagonistáját. De hiszen őket e síri árnyak nem is látogatják. Egy pillanatig nem verte szíven őket a vér és könny szentelt helyén a magyar Marathon, a hazáért halni tudó dicső hős emléke, a halál, a sír nagy tanítása. Lehetséges lett volna különben e hamvakat megszügyenítő kortézia hangja?

A holtak temessék el halottaikat — tartják őket — és komikus, ha az életről olyanok beszélnek, akik a halállal szoktak barátkozni... őket

a magyar temetők beomlott sírjai és régi sírkeresztjei nem tanítják, az ő jelvényük a teuton horogkereszt és kiáltásuk, mely a római légiókat megremegtető germán törzsek csatakiáltására emlékeztet, a Heil üvöltése. Heil, Festetics! — gondolják és mondják most is az élharcosok tömegének, a tavaszi virágbaborult fákon átvillogó szuronyoknak árnyában, a silány, demagóg kortézia és uszító pártpropaganda imént elhangzott kakofoniájában. Ezt hallgatná meg a belügyminiszter úr, akire nem éppen a legbecézőbb és legelragadtatottabb érzelmekkel gondolnak és látná saját szemével a csendőri asszisztencia mellett Szigetvár főterén ékeskedő, méteres nagyságú horogkeresztmázolmányokat, ahelyett, hogy metafizikai biztonsággal konstataálná a távolból a tények ellenkezőjét. Vagy olvasná el azt a röpcédulát, melynek hangja, ahogyan a háborút végigharcolt ellenjelöltet „Galícia piszkos szeméjtjének”, Bethlent és Eckhardtot enyhe egyszerűséggel „nemzetgyilkosoknak” és kriptatölteléknek nevezi, igazán ügyész után kiált. De hát itt van szabadság, szabadság, melyet önkritika nem ellenőriz, önfegyelem nem szabályoz, mely szabadon száguld, vonatjára várva — a diktatúráig.

Egyik-másik talán ettől — a lezajlott választásban csak a beati possidentes, a boldog birtokosok mérközését látva, melyben bárki győz, a

magyar nép csak veszíthet — szociális haladást remél? De hát nem nyílik ki szemük, szemlélve, hogy kik óhajtják az áhított állomásra való megérkezést, mely nekik a beérkezés egyedüli lehetősége, holott vagy éppen, mert jól tudják, hogy egy diktatúra minden parlamentnél inkább fölvásárolható? Nem, mert e gémlábú sasokat, csodalényeket, nagypipájú, kevésdohányú legényeket éppen csak a hatalom, a görcsösen áhított, várt hatalom vágya tartja össze. Egyébként nagyon is megvan egyiküknek-másikuknak egymásról a véleménye, mely beigazolja a Legnagyobb Magyar rettenetes nemzetjelzőjét: egymás ellen agyarkodó méhraj vagyunk. Ezeket is itt a gyűlölet, düh és a mohó, kielégületlen ambíció kohéziója tartja össze.

A politikában nagyon szokatlan, majdnem hihetetlen jelenség, hogy egy nemzet politikai vezetése a legértékesebb réteg s legkiválóbb egyének kezébe kerüljön. Ennek előfeltétele, hogy a politikai pálya hosszú ideig ne jelenthessen anyagi előnyt és meg nem érdemelt karriert a politikusra nézve. Ahol a politikában résztvenni áldozat, ahol ez nem jogosulatlan ambíciók kielégülését, hanem súlyos kockázatvállalást jelent, ott magától háttérbe szorulnak az erkölcsileg gyöngébb elemek. Minden nép történelme igazolja ezt, a miénk is, gondoljunk csak Rákóczi Ferencre, Széchenyi Istvánra vagy

Kossuth Lajosra. Az Isten előtt magát megmeztelenítő Confessiók hőisével, a magyar rendiség első nagy szociális alakjával bukott el a XVIII. század elején a szociális reform gondolata. Kossuth és Széchenyi más-más utakon, de csak egyet, a haza, a nemzet javát keresve érkeztek meg a száműzetésbe, hontalanságba, a döblingi örültek házába, az önkézzel felidézett halál sötétjébe. Ők elbuktak, elpusztultak, e hősök és félistenek megrokkantak, beleőrültek, belevesztek reménytelen reményeikbe és céltalanná vált céljaikba.

Ezek itt a baranyaszentlőrinci állomáson, a diktatúrára gondolva, szintén szociális célokat emlegetnek. Vájjon ami a hősöknek és félisteneknek nem sikerült, sikerülhet-e ezeknek? A fönnen hirdetett cél soha, de a félig tagadott, félig már-már bevallott vágyálom, a *diktatúra* beérkezése? A vonat elé harmadszor csengetnek. Már itt van. Indul. Be lehet szállni...

Az őсреformer

Ott ül a parlamentben, a folytonos metamorfózis vajúdó állapotában, zsebretett kezekkel, előreugró állkapcsában tépő fogaival. Ott ül tűnődve, hogy mikor ajándékozza oda magát a többségi pártnak. Egyelőre még csak tekintetének nyájas sugarát és hangoskodó lojális dohogásait küldi feléje. Nem tudja még, hogyan fogadnák, illetve hogyan jutalmaznák egyéniségének kétesértékű ajándékát és habozik néha, vajjon ott ragyog-e föl végleg el nem sápadó fényel szerencsecsillaga?

Ott ül végre álmai színhelyén, a képviselővéválás, a „megcsináltam magam” szünni nem akaró bódulatában, amint ott ágált még néhány hónappal ezelőtt a fiatalok klubjában a Szentkirályi-utca sarkán. Annak idején naponként temette ott Franciaországot s minden dátumra bejósolta annak a demokráciának bukását, mely szerfölött ellenszenves volt neki, mert az a fejeket inkább megszámolja, sőt leméri, ahelyett, hogy

beverné. *Ignoti nulla cupido*, ő is könnyedén és fölényesen lefitymálta azt a kultúrát, amellyel úgy volt, mint a zsidók a Vörös-tengerrel. Átmentek rajta, a tenger is tenger maradt és ők sem lettek nedvesek tőle.

De hol is tett volna szert szájnagyiparosunk ilyen fölösleges ismeretekre? Talán az orosz steppéken, melyeket jótékony köd borít s ahonnan hazaérve a kereszténypártnak éppen a levitézlett Huszár Károly-i szöglete fogadta kar-társi öleléssel a megtért tékozlófiút. Mindenesetre rendkívül jellemző mindenkire, kiben pillantja és választja meg mentorát, ő is kiválasztotta a magáét, akivel mindjárt hozzáfogott egy pszihikailag altatószerként ható könyv megírásához, melyben napjaink vulkánjának lobogását akarták érzékíteni, de amellyel a szerzők égtek le.

Egyébként fürge volt és középkori legendák csodáját idézte egyszerre több helyen megjelenő lényével. „Dalos Mátyás” körétől Turchányi Egon intim barátságán át a pacifista széplelkekig mindenütt folyt belőle a félig olvasott népszerűsítő munkák híg tartalma. Sokat „szenedett” is a Bethlen-rendszer átkos merevsége és mozdulatlansága alatt. Hiszen páratlan tehetségénél csak külön kegyelemmel tekintettek el a szükséges iskolai végzettségtől és párt- és személyi érde-meket jutalmazva egyszerre csak a VII. fizetési osztályba buktatták bele a felhőkarcoló palotá-

ban. Ezidőtájt nagyon meleg barátság fűzte Marx elaggott fiaihoz is. Talán lángoló pacifizmusa is segítette ebben, de az adminisztratív korszakába züllött szocializmussal kötött barátsága természetesen nem akadályozta meg abban, hogy fiatal, rokonszenves mágnások kegyeit ne keresse. Köztük elsősorban olyanét, aki véletlenül gazdag is. Ott lehetett látni nyomában a reggeli lever-től az esti Érmelléki-úti vacsoráig, mert demokrácia ide, demokrácia oda, egy plebejusnak a grófi vacsora se kutya.

A nemes grófnak hathatós támogatásával hol keresztény, hol kiscgazda programmal iparkodott nagy, epedő vágyakozását a mandátum után kielégíteni. Mert közben az aszfaltkiscgazdát is felfedezte magában és belépett a pártba, hiszen okos ember nem rohanja végig örjögő következetességgel politikai pályáját. Hunyady Ferenc a pártból való kilépése után Eckhardt Tibor sem kerülhette el sorsát. Hősünk ugyanis Catótól szerencsésen különbözik abban is, hogy mindig a győztes fél ügye nyeri meg rokonszenvét s most már Tibor vezért támogatta, kísérte, övezte és tartotta pusztá lényével távol tőle többi sorsársát. Amikor Gömbös kilencvenöt pontja megjelent, hűséges apródként mögötte elsőnek sietett az álmoskönyv szerzője ellen gúnyos lovagi tornába. Milyen kár is, hogy a szavak röpülnek, de az írás marad és hogy ez a snájdig Gömbös-

ellenes támadás máig is olvasható a Nemzetpolitikai Társaság vitairatában...

Hódolattal haldokolva fogadott ekkor örökre elkötelező hűséget a kispapártnak, bizonyára nem a remélt mandátumért. Hívságos hűség, hiszen az újkor új hősei Bismarcktól csak egy mondatot olvastak, de azt jól megtanulták: csupán az ökor következetes és sapienti est mutare sententiam. Még nemrég látták Bécs büszke várának falai grófi ajánlással zsebében sietni legitimista nagyságokhoz, még nemrég tervezett hódoló látogatást Stenockerzzel ódon kastélyába, amikor másként kezdvén fűjni idehaza a bécsi szelek, hirtelen átorientálódott.

Ki tartaná számon bölélegzetű és bőven zengő dicséreteinek intermezzóját a cseh demokrácia előnyeiről, hiszen ez a mozaik csak zavarná azt a nagyképet, amellyel kéthónapos berlini tartózkodása után feltündökölt. Mondják, az egyetem tudós tanárai azért engedték át a kupolatermet ekkor előadásai számára, hogy a műveltebb közönség előtt örökre lejárassák az iskolánkívüli népművelés bizonyos fajtáját. Mert ez a két hónap hősünknek tökéletesen elég volt, hogy a hitlerizmust megismerje, lelki bútorzatát átrendezze, hogy a lelkiismereti rögtönzés csodáját produkálja és hogy a demoliberális hétfői lap riporterműveltségű publicista-pózából horogkeresztes Lohengrinként térjen haza. Nie sollst

du mich befragen — warum? A tragikus opera idehaza jazz-zenévé züllött, a nagy germán óceán Lübecktől a Fekete-tengerig való rengése a hazai pocsolyák remegésévé.

Nem igaz, csak ádáz szövelemzők mondják, hogy a Rajna mellől szakadt elődök fia, hiszen a Rajnavidék igazi lakóit alig rántotta magával úgy a diktatúra igézete, mint őt. De az is lehetséges, hogy minden történeti műveltség híján — minek is lenne nála az élet plasztikus erejét megbénító mértéke — beleszédült a siker bűvöletébe és változatos politikai karrierjének görbületeit most egygel megsokszorozva, új eszmefoszlányokba csomagolta érdekeit.

Kitört a reformkorszak és a reformnemzedék jelszava alá helyezte nem csekély politikai ambícióját, új „országglást” sürgetett — nagy belső vita után —, keresztény országglást, egy röpiratszerű kiadványban, melynek írója sikerrel tehette volna ki magát egy néptanítóképző stilisztikai behatásainak. A választásokon először, mint a független kispapárt jelöltje jelentkezett, majd újra mint reformnemzedékes biztosította magának a hatalom fesztelenebb támogatását. Váratlan megválasztása után bízva a Gömbös—Eckhardt-paktum maradandóságában, az ütemet diktálni kívánó kispapártban látta pályájának grádicsát s most már véglegesen ehhez a párthoz kötötte politikai egzisztenciáját. A vég-

leges elhatározás máról-holnapra megváltozott és egyszerre csak megjött a hír: kilépett a független kispapártból.

A magyar politikai világ mindenestre egy ritka példányának kijáró érdeklődéssel várja most, hogy hol ér véget metamorfózisa és hová ível a reformnemzedék ez érdekes és fürge figurájának pályája. Addig is az újvilág lapjában az új kor más hősei között gazdasági szaktudós-ként szerepel és megkapó fejtegetéseket közöl az aranyalap csődjéről s a hollandi forint ingadozásairól. A publicisztikai cigányprímáskodás kontrásának igazán bevált.

Persze szabályozható antiszemitizmusa most sem akadályozza meg, hogy lipótvárosi szalonokban fogadja politikával kacérkodó ifjú hölgyek pillanatnyi ízlésselvélyedésből eredő hódolatát. A Lipótváros „bölcsező” drámaírója szerint e hölgyeknek a földszint alacsony, az emelet túl magas, igazán kényelmes a mezzanin. Ez az a magaslat, ahová fölszállnak, hogy láthassák minden reformer ösképét, az érvényesülés technikai és taktikai örökifjú — kopasz mesterét, az opportunisták, korabölcs stréberek, a fiatalság sírását és zokogását politikai induló gyanánt használók, egyéni karriert csinálók mintaképét. Nekik jó lehet, üdítő és elbájoló, hézagos fogainak rekeszén kitóduló frázistömkelege. De, óh reformnemzedék, *ez-e, ilyen-e a te vezéredé*

Egy Unterführer

Villogó, barna szem, mokány, fekete bajuszka, peckes, kakaskodó járás, — így láttuk legelőször Marton Bélát a dacos magyar téglahordók első együttes fölvonulásán, a hírhedt kőszegi gyűlésen. Úgy áll ma is előttünk, amint az ősi falak előtt, forró napsütésben, bizonyára nagyobb elegancia okából, kesztyűs kezét emelve, üdvözlí a jó kőszegiek kényszeredetten lelkesedő, jámbor „rohamcsapatait”. Marton Béla az emelvényen — hirtelen valami önkéntelen eszmetársítással, mely azonban nem a név asszociációján, hanem sokkal inkább vizuális képzettársításon alapult — az ifjúkorom lapozta „Kakas Márton beszélget” címlapját idézte emlékezetembe.

Beszédeinek szókataraktája azután mindinkább csak kiegészítette és megerősítette az első benyomást. Valami furcsa vegyületek voltak ezek, melyekben a talán jószándékú idealista gyeplőtlen hevülete együtt kavargog Mikszáth Kálmán iparos-novelláiból jólismert különös majsztrám-kéjgáz-stílussal. A szónok azt hiszi, hogy szava „magyar testvérei” előtt annál szebb, minél kevésbé érthető. A saját frázisaitól megittasodó, mint fajdkakas saját dürrögésében szédelgő, kifacsart ideák furcsa galimatiáaszát árasztó produkciója valóban a magyar politikai élesszólás mélypontja. A régi, nagy magyar politikai retorikának, melynek virágzása keleti fajtánknál bizonyos fokig párhuzamos volt politikai géniuszunk szárnyalásával, valóságos ellenpólusa, a legrosszabb fűzfaretorika időtlen és idétlen ösformája.

De az istenek a kontárnak megadták az önértet maximumát, az önelégültségnek, az öntudatnak kételytől ki nem kezdett adományát. Marton Béla szünni nem akaró szónoklatai már régen jóízű hahotára fakasztják még híveit is, s valósággal a hiányzó szívderítő humort jelentik sötétreborult reformkorszakunkban mindenkinek, jóknak és gonoszoknak, pozitív és negatív magyaroknak egyaránt. Csak ő nem vesz mind ebből észre semmit. Ha — a költő szerint — istentelen és gonosz frigy az ész és rosszakarat frigye, mit tartsunk a jámbor szándék és a

gyermeteg együgyűség e különös nászáról, mely nem tudja és nem is fogja soha észrevenni, hogy nevetséges?

Ellenkezőleg, szavainak ópiumából különös gerjedelmeket szító mérgeket szíva, megindult, hogy a hallószervi propagandával kellőleg megmunkált lelkeket most már „szervezetileg is megörögzítse”. Saját csalatkozhatatlansága és magasabbrendűsége dönthetetlen tudatában nem engedi meg „magyar testvérei”-nek, hogy kiki a maga fazonja szerint keresse politikai üdvösségét. A közigazgatástól függetlenül, de amennyire csak lehet, azt függőségbe rántva, pályvára akarja fogni minden honi magyar lelkét. Pozitív, építőagyú magyarrá akarja őket „bástyásítani”, annak az ösképnek mintájára, amit a Vezér vagy Unterführerjei jelentenek és amelyből mindenki részesedik, aki a NEP-eszmény felé tör.

Sajnos, még csak kevesen vannak, akik a hitlerista kurucvezér és a „komplementaritás” hőse, a másik Béla mellett, a martoni eszménynek nem csupán tűnő képét kergetik, hanem azt húson-véren, valóságon meglelkesítették. Kevesen, de válogatott legények. Mind hősök ők, kötelességüket átlagon fölül teljesítő NEP-honfiak. Még Kőszegen, a régi városháza tövében azt mondták, hogy ők „nem csoport, nem klikk, nem frakció” és csupán az tartja őket össze,

mondjuk, most is, hogy hogyan vág a bajusz. A kedves, kecses á la Márton-bajusz, amelynek két kipödrött kackiás végén, mint a hanyatló skolasztika korának túfokán az angyalok, zord erély, ficáncoló önérzet, méla önelégültség és az „új világ” méltósága honol. S e bajusz, mint a Marton-stílus és eszmevilág is, ragályos. Rohamifjai lassan már nemcsak abban a programban egyek, ha ugyan egyek, amely a miniszterelnök nyíltan megvallott és hirdetett programja mellett fülbesúgással terjed, de sokkal inkább a bajusz állásában és vágásában.

A bajusz határozottan egységesebb, jobban kipödrött, mint a titkos és titkolt vágyálom, melyben a legellentétebb és logikátlanabb elemek keverednek és kavarnak tetszetős egyvelegben. Ezt hallgassa meg a bajusztviselők, e gémlábú sasok, csodalények, bős, dobogó hadimének e pillanatban legrettegettebb ellenfele, a belügy-miniszter. Itt aztán nem hiányzik a diktatúráért való hevület a mellbőség alatt, itt azután tudják, hogy miért nem boldog a magyar és sok más egyebet, amiről e bugaci Castel-Jaloux gascognei legényei közül, mint Swift felhőjéről, csak hírfoszlányok szivárognak alá számunkra: szegény, negatív magyarok számára. Milyen értékuhanáson, milyen furcsa, siralmas torzításon estek át a reformideák, míg a magyar költészet szentjétől, Kölcsey Ferencről Kölcsey Istvánig, Mocsáry

Lajostól Mocsáry Dánielig jutottak. A Nemzeti hagyományok írójától, kinek homlokán a haza gondján átvirrasztott éjszakák hűvös fehérsége márványlott és Kossuth szociális hagyatékát pártjában egyedül őrző magános publicistától, A magyar nemes írójától a NEP reformkorszak rohamifjaiig. Milyen szívettépően szimbolizálja ez a zuhanás egyszersmind egy egész társadalmi rétegnek már Grünwald Bélától siratott sülyyedését...

A főtitkár úrnak és a nyíregyházi argonau-táknak, akik oly szöges gonddal nyomozzák egymás leszármazását, míg olykor a múlt jótékony ködéből csak egy szégyellős leányzó bontakozik ki, — mindez nem ad gondot, ők nem érzik magukat sem nevetségeseknek, sem szánalmasaknak, mert a hatalom aranygyapja után menetelnek. Mindez nem zavarja őket, mert úgy gondolkodnak, hogy a hatalmasok sohasem nevetségesek. S hátha a történelem újra megismétli játékát, azt a furcsa lélektani műveletet, amely, a körülmények segítségével, komikus figurákat félelmetes jelenségekké növel?

Ők csak azt tudják, hogy nem nyughatnak, mert minden nyugalom ellenükre van és megakasztja karrierjüket. Pártjuk megbolygatott egyensúlyának helyreállta, vészes dinamikájának lanygulása méltó helyükre állítaná őket és ők olyan nem szívesen vállalják ezt a helyet. Borzad-

nak még a NEP-en belül is az értékhierarhiától, megindultak tehát Unterführerük vezetése alatt azon az úton, mely — úgy hiszik — az áhított hatalom ormára kanyarog. Pedig ez az út más-hová is vezethet, ha elbízott hetykeségük férfi-akaratra akad. A semmiségbe, ahonnan mindnyájan vétettek.

Az új kuruc-vezér

1933-ban egy repülőgép zúgott el egyhangú berregéssel a magyar és német mezők fölött. A magyar miniszterelnök repült Berlinbe, hogy közlő szemügyre vegye a győztes „forradalmat”. Amint a gépmadár berregve szállt, elhagyva a hazai földet, a teuton tájak felé, a repülőgép utasai elgondolkodhattak azon a mozgalmon, mely akkortájt érkezett el az áhított hatalomhoz. Ez a mozgalom, minden szociológiai álsága és hibája ellenére, a mélyből, *alulról* indult. A német néplélek, a német társadalom irdatlan mélységeiből, hét ember dinamikus akaratából és így talált kapcsolatot a tömegekkel, dagadt milliós mozgalommá és futott be a célhoz. Vájjon mit gondolt a miniszterelnök és kísérelője, mit beszélhettek egymással ő és társa? Az egyik, aki ekkortájt kezdte meg felülről a hatalom birtokában Marcia su

Rómáját és a másik, aki mindinkább iparkodott megszítani vele rajongását? Azt a praktikus rajongást, amelyben a Mekka felé forduló muzulmán áhítata furcsán keveredett a kitűnő üzletember élelmességével.

A repülőgép megérkezett álmai és barátai földjére, a kísérő fantasztá sóvárgása szilárd talajt ért. Ekkor hallottunk róla először, ekkor bukkant ki az ismeretlenség homályából a ránkvirradt újvilág új fia gyanánt. Azóta már többször sikerült magárvonnta a közfigyelmet. A visszafelé csavart forradalmak, a megvadult filiszterség robusztus kraftausdruckjaival. „*El-tapossuk . . .*” olvastam az egyik kortesbeszédéről szóló híradásban s egy markáns, férfias, deli, daliás és délceg levente jelent meg előttem a szavak dörgő páthoszában. Méltón egy volt huszártiszthez, vagy legalábbis egy jövőendő Unterführerhez. Szinte látni véltem a mázsás szavak mögött a tettek emberét, a férfit, aki vállalni is mer s a hőst, aki kockáztatni merész.

Nemsokára egy budai vendéglőben megpillanthattam testi valóságában. Valami savós, alvadt vérű sváb nótát húzott feléje a cigány s ő vékony, horgas ujjjaival ütötte a taktust a fogpiszkálók és a sótartó között. Már a kéz is, hőszünk keze, sokkal inkább egy koravén, klasszikus filológus könyvtári asszisztens keze lehetett volna. Először csak ezt néztem, amint fé-

lénk-ijedten, majd csak azért is merész dobolással próbálta kidobolni a taktust. A sápatag leanderek között azután mindjobban kibukkant a vékony, cingár lábához és éppen nem izom atlétákra emlékeztető törzshöz tartozó fej is. S nekem valami Lafontaine-szerű meseátvitellel hirtelen a mezei egérkére kellett gondolnom, kis ijedt fejével, középen elválasztott, gyér ezüstös hajával, cickányszerű arcocskájával. Az egész ember eleven ellentéte és cáfolata volt robusztus tanainak és kiszólásainak. Később, amint felállt és elment kissé groteszk komolysággal, járása újabb emléket idézett és párosított az előzőhöz. Igen, mintha a kis *Pethes Sanyi* karikírozná a valóságban szerepeit, itt Budán, összetévesztve, — mint ez színészeknél nem ritka — a szerepet a való élettel.

A társaság már rég messzejárt és én még mindig nem oldottam meg a problémát: vájjon itt mikor tévedt a természet? Akkor-e, amikor a roppant kollektív tömegerő álmát oltotta gúnyosan beléje és riasztó szavakat adott neki játékos kölcsönbe, akkor, amikor a gyengeséget erőről álmodtatja, vagy amikor ezt a kicsit ijedt, kicsit gyermekes arcot, furcsa kis hőscincér jelenséget párosította az ínreszkettető frázisokhoz. Ez a kettősség nem lehet véletlen és felületes impresszió. Ennek végig kellett kísérnie őt már a Ludovikán, melynek nem is utolsó növen-

déke volt, csakúgy, mint később aktív huszártiszt korában. S bizonyára nem csupán külső megjelenésében. A velencei tó tükre mellett es-ténként, amikor a teli hold sápadt-arányú su-garát végighúzza az éjszakába borzongó vizén, egyszerre álmodtatta a gazdává lett Marsfival fantasztikus és ambiciózus álmait. Fantaszta el-képzései, melyeket minden németországi útja csak növelt, — mert hiszen műveltségelmények belső gátlásai nélkül ragadta magával az eíebe-táruló mozgalom szuggesztív varázsa — furcsa egyensúlyba rendeződtek nagyon is gyakorlatias és érdekeit mindig világosan felismerő hajla-maival.

A teuton tájakra sem csupán az új kollek-tiv világ álomképére meredőn sietett. A hold-kóros néha nagyon is biztosan tudja célját. Ő is minden útja után jobban gyarapította termé-sét s minden újabb határátlépéssel jobb áron kelt el a csűrbegyűjtött föld áldása. Addig páro-sította, hajlította, pároztatta, fegyelmezte Isten növényeit, míg olyanra talál köztük, mely a mos-toha északi germán tájak földjén is későn-korán megbírja az éghajlatot. És törekvése furcsa pa-radoxonjaként minél jobban terjedt új talál-mánya, annál kevésbbé szorulnak ott rá a ma-gyar rög termésére. Ami elég fájdalmas para-doxon ...

Majdnem annyira, mint kurucnak lenni, új

kurucok, Eb ura fakó, Ugocsa non coronat új hősei új vezérének és — Germániáért hevülni. De polykrateszi szerencséje játszva túlsegíti az ellenmondásokon. Dilettáns agrárszakértő és sikerült neki hírnevének fényével a szakembereket elhomályosítani; szenvedélyes németbarát, vagy pardon, csak germanofil s kurucok vezére; meleg hévvel csüng a Führerprinzipen s egy tiszántúli kerület küldi be a képviselőházba. Annak a földnek népe, melynek körében II. József halálakor így imádkoztak: „Ne nézd uram, hogy ő német, mert ő is a Te teremtésed”. Robusztus szavaival és riadt cingár lépteivel úgy jár-kei már magyar földön, mint Germania gyümölcsös-kertjében a szójabab és kukoricaágyak között. Vájjon hol fog végződni ez a karrier?

Egy nagy magyar festő egyik megkapó képén a kukoricafosztást örökíti meg. A leány piros csövet talál és ezért csók jár a tengerihántásban vele páros legénynek. Ő is rég fosztja, fosztogatja már kukoricáit. Vájjon mikor találja meg — s itt ez bizonyára miniszteri tárcát jelent —, az ő piros kukoricacsövet?

Egy volt sajtófőnök

Sűrű, szürke köd üli meg a budai Szent György-teret, amelyen alig tör át a sötéttel küzdő lámpák fénye. Itt a Várban egyszerre körülfog a múlt jelenvalósága, mintha megállt volna a rohanó idő. Igaz, túlról, a Pénz gögös dunaparti palotái felől, átver a jelen. A hold vörös tányérja most emelkedik a rikító reklám-

fények fölé s a távolságban megszűrt zaj, a csillagok sápadt, reszkető fénye, az esti nagyváros Duna-vizébe markoló fényujjai fölött ott vöröslik messzi kihűlt világával.

A Sándor-palotától, a miniszterelnöki sajtóosztály székhelyétől, csodálatos kilátás nyílik. Még *Bismarck*, a józanság lángelméje is azt írta innen, amikor idősebb *Andrássy* Gyulánál időzött, feleségének: A természet rajongója leszek. Valóban a magyar Capitoliumnak a Dunavölgye fölé magasló egyik, a régi nagy múltra emlékeztető empire-szépsége megérdemelné, hogy *mindig ilyen lakói legyenek*. A rácsos ablakok és oszlopok előtt most egy kisebbfajta autótábor áll. S mialatt a lakunáros boltívek alján bemegyek abba a kicsiny szobába, amelyet a napisajtó ólomnyelvű hatalmának közkatonái számára jelölt itt ki a fényűzésben számukra ugyancsak fukarkodó gondoskodás, még egyszer fölnézek a kivilágított ablakokra. Ott most nagy tanácskozás folyik. Pártvezetőségi ülése van az egységes pártnak és ezért is vagyunk itt mi, újságírók.

Az újságírószobában egy kis Biedermeier-szekrény áll. Régi egyszerű jószágnak látszik, nagyanyáink hálósobájában volt ilyen régi, kegyeletes, Bécs felől jött bútordarab. Jámbor jószág, sohsem őrzött nagy titkokat, mégis hogyis mondja csak a francia költő: *Le vrai, je sais, fait souffrir . . . N'import! O mon oeil, regarde!*

Azaz magyarra téve e szavak: Az igazságért tudom, szenvedni kell. . . *Ne törődj vele szemem, csak vigyázz.*

Egy öreg tanártól hallottam egyszer, hogy amikor föllapozott egy kivénhedt szótárt, az elsárgult papírosból kicsapódó különös szag elég volt hozzá, hogy fölébressze benne a könyvek fölött eltöltött egész ifjúságát s a lapok forgatásával elsuhant számtalan átvirrasztott éjszakáját. Majd megnövekedett előtte a kép, viszontlátta a kollégiumot, a szülői házat, egész ifjúságát s mindezt úgy, hogy a látomást körülöngte a könyvnek fanyar szaga, amelyből tulajdon múltja szállt feléje.

Körém is — hirtelen hiába keresném, hogyan — talán az érzések és az ösztön titokzatos összbenyomása kapcsán, a francia forradalom egyik igen ismerős alakjának világa száll, fölötte érdekes egyénisége elevenedik meg előttem. A forradalomtól egészen a császári rendőrministerségig vitte, sőt ha tovább engedték volna, a restauráció állandó tényezőjéig küzdötte volna magát. Kétségtelen, hogy Napóleon számára *hasznossá, sőt nélkülözhetetlenné tudta tenni magát.* Mint pók hálóját, szövögette szálait, építette ki ezerkarú szervezetét, mindig urának nevében, azt az apparátust, amelynek játéka idővel öncélú élvezetté fokozódott számára. S amikor már

a nagy segítség urának különböző okokból kelemetlenné, sőt nyügössé vált, az utolsó napokban meglazította, szétrontotta a gépezetet. Hivatalától búcsúzva összekeverte kártyáit és aktáit. A bizalmas jelentések egy részének hirtelen nyoma veszett. Hasztalan idézte maga elé, azokat visszakövetelve a császár. A rendőrminiszter most már önköltségen, önmaga számára folytatni akarta és továbbúzta valami belső lélektani tehetetlenség és megállást nem ismerő kényszerből hajtva, amit eddig hivatalból csinált.

Nem tudom mi késztet, hogy *Fouchéra* gondoljak, de aztán elhessegetem magamtól a sápadt, sovány, ellenszenves árnyat, amely mint a szikár emberek általában, még ma is gondolkozásra késztet. Nem, semmi köze nincs ez osztály gazdájához, e hamarosan elárvuló hivatal főnökéhez, hiszen az, hogy sokkal lényegesebb különbségeket ne említsünk, piknikus, kövérkés termet.

Most itt ül köztünk s én a szoba szögletéből hallgatagon elnézem, amint kis tömzsi, kövérkés kezével az asztalon dobog, vizslató tekintete hol erre, hol arra száll, nyugtalanul, mintha folytonosan keresne valamit, vagy búcsúzna valamitől. Széles szájának vonala még akart derűjében is keserűen húzódik meg . . .

Kedélyeskedő szavai a múltat elevenítik

föl. Karrierje ormán ifjúsági vezér korára emlékszik. Természetesen már akkor is politikai vezére mögött ült a parlament padjain, illetve akkor még csak karzatán. Dehogyan startolt volna — jogi műveltségébe mindazt fölszedve, ami Piklerben helytelen volt — egyszerre több irányban és lebegtette volna az érvényesülés vitorláit akkor kedvezőbb égtájak felé. Amit mond, kedélyes és anekdotázó, de adomái olyan természetűek, amilyeneket — megvallom — csak Mikszáth-i nívón és megfogalmazásban tudok élvezni. Mindig ilyen kedves? — kérdezem szomszédomtól. — *Nagy baj lehet,* — feleli az önkéntelenül kérdésemre. A sajtófőnök hattyúdala ez, amint lassan száll és utoljára édesen énekel...

*

A történelem örökké visszatérő típusaival túlságosan könnyen készítet analógiára bennünket. Párhuzamaink nem túlságosan találóak, legtöbbször túlzottak és sokszor, mint a fenti esetben is, csak tetszetősek, de a valóságot nem fedik. Pedig ma is akadunk egyébként *Barrere* Bertrande-okra émelygős Carmagnolekkel, honfibus üres tirádákkal és utálatos kétszínüsködéssel. Típusokra, akik a változó idők minden változatát megjátsszák, *denevérlekként* emlősök közt emlős, madarak közt nagyon is jómadár gyanánt. Ma is sokan elmondhatnák a lámpavas Anakreonjávai, *Desmoulins Camille-lal*, per-

sze annak tehetsége nélkül: *Céлом csak egy van, ami minden magamfajta emberé, minél följebb emelkedni.*

Ma ugyan nem a *Lamartine*-könyv: *A girondiak* története varázslatos lapjairól szól az ének. Most a példák inkább *teuton tájakról császártanak utánzásra*. De a Desmoulins-i szó önjellemzése, fájdalom, ma is aktuális . . .

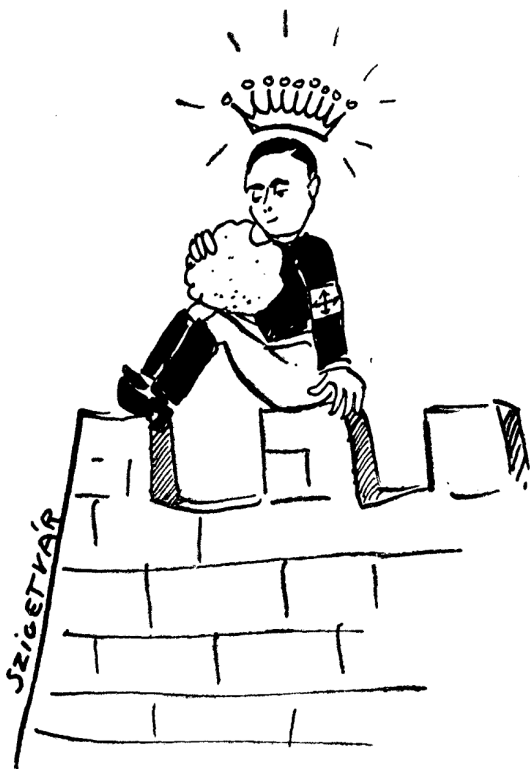
*

Közben befejeződik a pártvezetőségi ülés és a sajtófőnök szobájában meghallgatjuk a hivatalosra csinosított eredményt. S miközben a hivatal gazdájának óvatos hangja betölti a szobát, meg kell állapítanunk, hogy határozottan jól fest az a piros bársony garnitúra, amellyel a mostani főnök bútorozta be hivatalát. A *homo novusok-nak* az alexandriai fényűzés korában sem volt mindig rossz ízlésük. S a székek bársonyát látva, eszembe jut, hogy a beteljesült valóság akármennyire fáj, sohasem fáj annyira, mint a meg nem elégült vágy, *a be nem teljesedett ambíció*. . .

A hivatalos kommuniké felolvasása után a szoba gazdája szuggesztíven hangsúlyozza, hogy a politikai helyzet tiszta és *derűs*. De egy vele szemben álló, a gyértartalmú könyvszekrényre hajló laposaktatáskás alak és arc lehangolt vonásain kiverődik a szavak igazi értelme, jelentősége és érzelmi velejárója. Fölötte, mintha

mosolyogva mondanák, mi is itt voltunk valaha, a régi sajtófőnökök képei függenek a falon. *Sic transit gloria mundi*. így múlik el a világ dicsősége . . .

Távozóban az előszobában elkapja a szemem *Gömbös* miniszterelnök díszruhás képét. A mindenkori miniszterelnökét. A régebbiekről, *Bethlenről* és *Károlyiról* csak két karikatúrát látok a falon . . .

Egy reformgróf 1936-ban

A fiatal reformgróf nemrégiben még lelkes híve volt az agrárdemokraciának. A magyar föld népe pártjának hathatós támogatásával tört be a „reform-parlamentbe”, hogy itt azután a martoni eszmék, rajnissi érzelmi behatások és viharsarki politikai erosz hatása alatt lelkes hitleristává váljék. Nem belső élmények, nem a mozgalom mérsékelt történelmi műveltségre

elsodró hatást gyakorló szemlélete, hanem az érvényesülés filozófiája alapján hitlerista ő. No meg az egyéniségében mélyen bennszunnyadó fiók-Führer-öskép alapján, amelyet feketeinges grófi pajtása, a dacos kóser-tejhordó úgy csalogat elő belőle naponként, mint Michelangelo vésője a márványkőben szunnyadó angyalt. Führer-természet ő is, mint annyian e szegény hazában, ahol mindenki vezérnek hiszi magát és ahol a sok Führer számára éppen ezért alig marad Gefolgschaft. A régi feudális önkényuralmi ösztönök, a féktelen és fegyelmezetlen egyéni independentia pompás igazolást nyertek hősünk számára a friss Führer-elvben. Egyéniségének egész fanatizmusával most ebben hisz.

Ez a fanatizmus nem kedélye mélységeiből, meggyőződése hevéből, hitének hegyeket mozgató erejéből sarjad, mert ilyen mélységeket nála hasztalanul keresnél, hanem egyes-egyedül az elhivatottságnak abból a kritikátlan tudatából, mely fanatikusan hisz — *önmagában*. Úgylátszik, ez a „hivatástudat”, melyet belső, kínos, kényes önkritika nem gyöngít és nem szabályoz, az a faculté maîtresse, az az anyatehetség, mely az új ideokratikus NEP-elitét a vezérrel egybekapcsolja.

Reformgrófunkat egyébként nagy példák is inspirálják. Ő nem Berzsenyi és Csokonai barátja, a Georgicon megalapítója, az egykori

dicső keszthelyi gróf. Ő igaz, magyar tehetségek helyett az örökifjú-kopasz ösreformer barátságát keresi és eszményképét, nagy példáját, melyért szíve hevül, a fórum fürge elevenjei között találja meg. A nagy ös helyett „az egyszerű néptanító egyszerű fia”, a jelenlegi miniszterelnök mellett, a kópiázó fiók-Führert csodálja, akinek oszlás útján szaporodó pártjában a teuton mozgalom kezdeti szociális ihletése a 40.000 hold elszánt védelmére változott át. Nála pedig, akinek hitbizománya éppen 3000 hold, a mostani hitbizományi reform igazán testhezálló újítás. Das sitzt! — mint pompás, gyökeres, televény gráci magyarsággal reform-grófunk mondaná.

Hitlerizmusa különben rendkívül kormányozható, kézben-tartott, szabályozható hevület. Bizonyos szalonokba lépve sárcipőjével és esernyőjével együtt kívül hagyja, szegre akasztja az előszobában. A helyi izraelita nőegyleti bálban, ahol könnyed eleganciával hajol meg kézcsókra a provinciális Lidik és Renéeek előtt, szintén megfedelkedzik róla. S ami, igaz népbarát reformerről lévén szó, sokkal fontosabb: birtokát is, az áldott somogyi magyar földet, merő feledékenységéből, nem örökbérleti, szövetkezeti alapon magyar, keresztény kisexisztenciáknak, hanem, némi alkati távolság áthidalásával, zsidóbérlőnek juttatja.

Különös fajvédelem ez, de hiszen reform-

grófunk egészen eredeti férfiú. Kastélya nagyra kelendő tervek arzenálja: ott jött létre a *Kilenc-ágú korona* című, egészen exkluzív műfajú, a rothadás villódzásával ható irodalmi „remek”, mely intim együttesben ábrázolja az osztályából kihullott arisztokratát a nouveau riche parvenűségével. Hányszor kikönnyezhetett szép barna szeme, hányszor ellágyulhatott gyermekedélye, amikor az egyik szerző dallamos, a történelmi osztályok férfitagjaitól annyira kedvelt hangján és modorában egy-egy részletet a reformgrófnak fölolvast.

Hogyne, hiszen őt is vészes örökség árnyékolta be és ifjúságában osztályából kihullott ember volt. Nem egy Eötvös, vagy Kemény báró, külsőleg szegény és szerény, de a sorssal dacoló, igazi belső arisztokratizmusával, hanem a szegénység mardosó dühével és az elégedetlenség önkínzó indulatával. Azután a sors kegye segített rajta, beemelte 3000 holdba és így egyesíti magában, természetrajzi érdekesség gyanánt, az osztályából kihullott és oda visszakapaszkodott „gerof” ellentéteit.

Milyen blaszfémia volna 19,36 e reformgrófját a nagy, igazi elődökkel, a történelmi osztályok kötelező örökségét vállaló és hordozó, a noblesse oblige elvét húson és véren megelevenítő *Széchenyi* Ferencsel vagy Istvánnal, *Batthyány* Lajos, *Andrássy* Gyula, vagy akár *Tisza*

István és *Zselénszky* Róbert gróffal összehasonlítani. Hogy szíven ver még az utóbbiak végzetes merevsége, konok hajthatatlansága, szűkszemhatárú, de rendíthetetlen jellemessége, gáncstalan férfiassága is, amikor a mohó, törtető ambíciók eme epigonizmusát szemléled.

Természetesen a reformgrófnak, akinek politikai egyénisége a hatalom és a demagógia vérnászából született, a jogfolytonosság elve is csupán fölös teher. S csak ha eltűnődünk a reform szó igaz és elodázhatatlan értelmét évtizedekre kompromittáló handabandázásán, tehetségének nem túlságosan lenyűgöző arányain, amelyeknek szerénységével vajha inkább temperamentuma és modora dicsekedhetnék, akkor értjük meg csak igazán *Apponyi* Albert szavát, aki erre a típusra gondolva mondotta: „Mi a jogfolytonosság alapján akarunk demokratikus politikát csinálni, önök pedig forradalmi alapon reakciós politikát”.

Láttam veszélyes tájadat Sziget, előttem állt roskadó falad, — énekelte a legmélyebb pátoszu magyar költő, egy igazi reformkor hajnalán. A roskadó fal, melynek romladékáról a kövek sugározzák egykori nemzeti nagylétünket, a táj, mely érző szív számára a kegyelet iskolája, csendjét hangos kortesszólamok verik föl. Ott a déli végeken, a függetlenségéért hőiesen küzdő horvát testvérnép szeme előtt, a

Dráván átvillogó szerb szuronyok tövében, folyik a reformgróf az „újvilághoz” méltó végvári vitézkedése. A büszke jegenyék őrzötte somogyi földön, „holott kikeletkor a sok szép madár szól” és amelyet besugároz a koratavaszi nap verőfénye. Mit érez mindebből a korteskedés, az Arisztid-demagógia durva hangzavarában a reformgróf? Belever-e néha, amikor ott hazája földült védfalának romladékát olykor megpillantja, lelkébe a költő szava: „Te a hazáért halni tudál dicső, — Mi nem tudunk már érte csak élni is . . .”

Az „új kor” mimikrije

A keresztény demokrácia fölként bajnokaként jelentkezik és ugyanekkor a hitlerizáló diktatúra előkészítője. Híve az ezeréves magyar alkotmánynak, mégis magát kellette hangsúlyozza, hogy a közjó biztosítása nem bízható többségi határozatokra. Nem veti el ugyan nyíltan a parlamentarizmust, de folyton tekintélyi kormányzást sürget. Puhán, óvatosan és taktikusan egyelőre, ha majd megjő a bátorsága, kihívón és vakmerően, de mindenképpen érdemszerzőn. Ugyanakkor válasz nélkül hagyja a kérdést, hogyan, milyen garanciával bízható rá az, amit a nemzet politikai géniuszára rábízni vonakodik, egy ember autokratikus akaratára, még ha az egy lángelme volna is.

Főlényeskedő hallgatással mellőzi a német katolikusok helyzetének tudomásulvételét, sőt talán némi részvétre is hajlandó a szegény SA-ifjak iránt, akiket ezek a terrorista katolikusok Aachenben és egyebütt minduntalan meg-

rohannak és szétvernek. Lelkesedik a magyarosztrák kapcsolatért, de ugyanakkor hitlerizál is, hiszen a túlzó nacionalizmust csak addig tartotta ostorozandó bűnnek, amíg magyar nacionalizmusról volt szó. Áttételezve is hitlerista, mert a német katolikusok nevében is szállít bizalmi nyilatkozatot a diktatúrának, amely megtapossa az emberméltóságot, önérzetet és szabadságot. Már jólevele lefekszik neki, alkalmazkodik hozzá, ahelyett, hogy erőt és bátorságot mutatna vele szemben. Siet hitet tenni soha el nem jövő reformokra, amelyek még csak nem is reformette-ok, és amelyekből a diktatúra vágyálma születik csak meg száználmas egérkeként. Ő persze kerüli ezt a szót, amint a totalizmus kifejezést is; ehhez még nem látja elérkezettnek az időt. Csak erős központi kormányzás égető szükségességéről beszél, mintha a Tisza, Bánffy, vagy akár a sárgaföldig lesajnált Bethlen korszaka alatt, amelynek virultakor ő volt leglelkesebb támogatója, éppen ebben lett volna hiány. „Újkorról”, „új világról”, új szellemről” szónokol és maga helyett másokat állít a válaszütra. Ő persze a legkényelmesebbet és egyénileg legbiztosabban célra vezetőt iparkodik majd jární.

Reálpolitikai megfontoltsággal a kismagyar politika mellé szegezti most le magát nyíltan. De titokban fülbesúgó éjjeli Nikodemus-legitimistaként panaszolja, hogy őt mért akarják minden-

képpen átszorítani a másik táborba. Próbáld csak őt, aki a mások bátorságából él, — ez az a kapitális, melyet, írónak nevezve magát, naponként fogyaszt, — mimikrijéből kiriasztani. Ezért szörnyű haragra gyúl, fölforr vérapálya és legalább is tudománytalannak nevez. Mert az ő tudományosságához hozzátartozik, hogy minden irányban egyszerre posszibilis akar lenni, mint volt is, ahányszor csak kellett. Pszihéje mintha éppen erre a folytonos átalakulásra lenne teremtve. Egyébként nagyon jól megtanulta az „új stílust” s ő is méltóságán alulinak tartja a választ, valahányszor az kényelmetlen és végleges színvállásra kényszerítő lenne.

Helyzetét persze nagyon megkönnyíti az egységes, biztos és bátor orientáció hiánya táborában. De ő még könnyebbé szeretné azt tenni. Ezért hirdeti, éppen a veszély pillanatában somfordálva át az ellenfél táborába, például a katolicismus depolitizálását. Néha téved élettaktikai szimatában és az ifjúságon keresztül szinkronizálni akaró kísérletnek engedve hitvallás helyett bizalmi nyilatkozatot szerkeszt. Ha azonban az időpontot tévesnek látja, sürgősen transcendens és történetfilozófiai magasságokba húzza föl napipolitikai álláspontját és visszakozik.

Mindenekfölött a tények igézetében él és egy uncia siker jobban imponál neki egy mázsa igazságnál. Éppen ezért végeérhetetlen unalmú

írásaiban ravasz kis mondatokat helyez el, amelyekkel a hatalom előtt alibit akar bizonyítani. A hatalom előtt, melyet a szellemi és szervezeti eszközökkel küzdőkkel szemben is erőszakra buzdít, amelynek ehhez a közhelyeslést szállítani akarja, de amely a maga részéről bizonyára, ha utilizálja is, megveti őt. Ahogy a reformok halványodnak, tavalyi hóként szétfoszlanak és csak az alpáríbbra, merevebbre, nívótlanabbra hangszerelt régi sztatika marad, ő is meghalványítja reformerségét. Pedig egy-két hónappal ezelőtt ő volt a leghangosabb. Túlkiáltva másokat, akik sokkal régebben és őszintébben hirdették azok szükségességét. Persze, amilyen könnyen reformerré ütötte magát, ugyanolyan könnyen el is ejti a reformeri tógát, hiszen neki az egész reformerség csak arra jó, hogy mint vonakodó kurtizánt jobb áron vásárolják meg.

Ha a külföldön körülnéz, csodálatos lélekkonksággal találja meg szellem- és jellemrokonait. Itt is olyant választ, aki maga is hozzá hasonlóan a lelkiismereti rögtönzés csodáit produkálta. Nem okul ugyan annak sorsából, mert reméli, hogy a játék számára jobban üt ki s ő mások szenvedése árán megkorrigálhatja egyéni szerencsáját. Istenem, ha körülnézel az opportunisták, stréberek, egyéni karriercsinálók, hivatásos napraforgók, a forgandó szerencse

forगतag lovagjai terepén, a jellemtelenség e bábeli zűrzavarában, mely lassan már azt a kép-mutatást is elejti, mely az erény önkéntelen szolgálata, kicsit helyettük is szégyenkezel. Mert ehhez a reformnemzedék típusához képest milyen római gravitású, imponáló jelenség az agg „fekete gróf”, Zselénszky Róbert, aki még 90 éves korában is kerek kocsin gurította be magát a felsőházba, hogy tiltakozzon az ellen, amit ifjabb éveiben is veszélynek érzett. Ha szembeszállsz is vele, ha szembenállsz is állás-pontjával, ezerszer rokonszenvesebb és ezerszer inkább bírja tiszteletünket, mert nem tartozik kortársaink érületi kaméleonjai közé, akikről soha nem tudjuk, mikor barátunk, vagy mikor ellenfelünk. Hiszen az emberi élet igazi tragé-díája nem az, ha egy eszméért küzdve elbukunk bátor, nyílt, férfias harcban, hanem sokkal inkább, ha mások, apró kis szennyes Tartuffeok hátunk mögé kerülve elszennyezik azt, amit az egyetlen lehetséges kibontakozásnak és program-nak tartottunk.

Milyen fájó, sivár és szívetszorító látvány, ha ez a típus, a mimikri-reformer ez egyre szaporodó válfaja éppen a legszentebb dolgokat választja érvényesülési ugródeszkának. Milyen túlméretezett hasonlat is volna az ilyen arrivista akarnok-típust akár a katolicizmus és libera-lizmus között a maga idejében hidaló *Lamme-*

nözs-hoz, akár a szocializmusból mindig előre, csak előre haladva a katolicizmushoz visszaérkező *Peguy*-hoz mérni. Mert a *Les paroles d'un croyant* szerencsétlen, sebzetthiúságú írója, aki nagy szegénységben halt meg, s a francia katolikus megújulás csodálatos hatású apostola. *Peguy* sokban különbözhetek egymástól, egyben azonban egyek voltak, hogy soha tollukat sem hivatalos kegyekért, se hitvány pénzért, se elérendő pozíciókért bérbe nem adták. S bizonyos az égi Irgalom is szelídebben mér az „Istenért és szabadságért” vívott harc elbukottjának, mint azoknak a lebegő mimikrirelkeskének, akiket már *Dante* is a pokol egyik mélyebb körébe, a Rondabugyorba rakott, s akikre áll az írás talán legdermesztőbb, apokaliptikus szava: „Mivel nem vagy sem hideg, sem meleg, azért kiköplek szájamból.”

A reformminiszter

Először a Vigadó mórízlésű nagytermében láttam őt. Ott ült, elnökölt, hallgatta legintimebb barátja, a hitlerista örökifjúkopasz demagóg szólamait az „országrendezésről” és az azóta ugyancsak elszaporodott Ocskay brigadérosokról. Si haruspex haruspicem videt. . . Szemük néha összevillant. A lelkes, zajongó tömeg fölhasználta hevületében, a teremre ráboruló pártpolitika árnyai alatt *ők már akkor tudták, amit a viharos tömegből, a naiv lelkesedők közül alig néhányan sejtettek . . .*

A reformnemzedéknek nevezett alakulat ujjongása volt karrierjének induló zenéje, az ő hevületük lódította meg azt a targoncát, mely őt a gyűlés elnöki emelvényéről egyenesen a miniszteri bársonyszékbe juttatta, ő maga itt csak rövid és óvatos beszédet mondott, jóformán csak formális megnyitószavakat, hogy ilyképpen *„posszibilis” maradjon olyan körök felé is, amelyek megfélemlítésére szolgált a sok meg-*

rendelt ökölrázás. Mert ő mindig barátságos, ráhagyós, szívélyes, lekötelező volt, vele mindig „lehetett beszélni”... Óvatosan, tapintatosan beszélt és mások duhajsága volt az a kapitális, amelyből kölcsönzött. Ő maga a felezővonalon iparkodott maradni, az új kor csalafintasága és a régi rothadása között. S így el is érte, hogy a *világtörténelem minden reformnemzedékének karrierrekordot állított föl és valósággal villanyosított, motorizált irammal futott be az áhított politikai érvényesülésbe . . .*

Azóta sok víz lefolyt a Dunán, azóta „*aljas kútmérgezés*” lett — nyilatkozata szerint — *az a hiedelem, hogy aláírása ott szerepelhet a reformnemzedék programján.* Pedig ez a program mitse változott a vigadói gyűlés óta... Az egykori „karabélyos fiúk” egyik vezetője megtagadta generációs társait. Hiszen azok, szegények, úgysem haragszanak afölött, hogy ők csak az árkokat töltötték be a ragyogó reformminiszteri karrier útvonalán, csak színpadi kel-lék voltak e reformlátványossághoz.

Mondják, tehetséges mérnöknek indult már akkor, amikor a műegyetemi karhatalmi zászlóaljban vitézkedett. De hát mások is voltak ilyenek, mások is tagjai voltak a karhatalmi zászlóaljnak, mégis csak ő jutott be a Villamossági

Vállalatba, a „*Salgóékhöz*”. Sőt, csak ő tudott olyan előnyösen tárgyalni az egyes városi villanytelepek átvételéről, hogy működése ilyképpen igazán nem vált veszteséges vállalkozássá... Igaz, jó politikai iskolája volt: *Antal István, e homo oeconomicusi kedélyfoltokkal ellátott homo divinus*. Az ifjúsági megmozdulásokban is eleinte *az egykori sajtófőnök megbízottjaként, helyetteseként szerepelt*. Valóságos alteregója lett neki és bár nem tanult meg soha olyan jól beszélni, mint ő, e téren is vitte annyira, mint másik lelki képmása, *Rajniss Ferenc*. Némely beszéde olyan jó volt már, *mintha az „ősreformer” maga gondolta volna el*. Nem hiába ölelkeztek olyan forrón össze a dombóvári pályaudvaron a választási „győzelem” után.

Akkor még barátja gyorsabb üteműnek gondolta *az állandó tranzakció állapotában lebegő politikai lényének kibontakozását*. Hiszen a homo novus épp oly kevésbé állhat meg pályája görbületeinek egyikén, mint a nouveau riche, az úrgazdag gyors vásárlásaiban. Aki nem halad, lemarad. A reformminiszter pedig hamarosan arra ébredt, hogy csak félminisztériuma van. A másik fele csak volt. Eleinte talán kesergett is e fölött, de azután megmutatta, hogy ruganyos kedély és *Szeged Szent Márk-tere láthatta*

a *Baross-lánc villanását*, amint sajátkezűleg nyújtotta át a *tőle oly hően szeretett Winckler miniszternek* . . .

„*Géza vezér, a reálpolitikus*” — ezt a fölírást lehetett volna adni e történelmi tableaunak, mely az „*újvilág*” egyik ecset alá kívánckozó jelenete. Persze azért Géza vezér továbbra sem tett le álmairól. Oly korban, mely a vezérigazgatótól a vezértitkáron át a vezérürüg a vezér szó végső *inflációját és vele devalvációját látta*, ő nem lett *Bornemissza Gergellyé, aki mindhalálig hű Dobójához* . . . Bizonyára ő sem tehet arról, hogy „*bonthatatlan biológiai kapcsolatban*” van azzal a férfúval, aki most állítja föl *messziről jött rotációsgépeit* egy új lap üzembehelyezéséhez, amely lapnak nem túlságosan örvendenek *Gyula Vezér* és az „*újvilág*” szubvencionált tollai. . .

Nemrégiben a *Quadragesimo anno* enciklikáról (*vigyázat! nem enciklopédia!*) mondott lelkes beszédet. Mi csak örülünk annak, ha a szociális világnézet számára programot adó pápai írást felelős politikusok idézik. Azonban ilyenkor a szociális kereszténység szelleme elvárhatja azt is, hogy a szép szavak után a megfelelő tettek is következzenek. *Enélkül csak megcsúfolja a szónok a sokat hangoztatott mintaképet.*

A reformminiszternek legutóbb sikerült mi-

nimálnia a munkabért a borbély- és asztalosiparban és ezt tervbe vette a cipésziparra nézve is. Feltűnő, hogy *mind e három iparág inkább a kisemberek, kisvállalkozók foglalkozási köre.* E szép kezdet után bizalommal várjuk a folytatást is. Mikor nyúl majd hozzá a mammutvállalatokhozis? *Minimálják ott is a munkások bérét, védjék meg ott is őket a kihasználás ellen.* Amikor majd így a dolgozó szegények érdekében intézkedik és rendelkezik a „reformminiszter”, *akkor, de csak akkor* idézheti és emlegetheti a „Quadragesimo anno”-t.

Addig azonban azt kell hinnünk, hogy *politikai mentorának*, a legutóbbi jászberényi beszéd szónokának nyomdokaiba lépve, hallott valamit a *katolicizmus politika-formáló erejéről is.* Azt, hogy a „*hidverőkkel*”, *papenedőkkel*, az *undo-rító mimikri-típussal*, a *hitlerizáló katolikus két-éltűekkel megalkudva* jó ezt is felhasználni egy esetleg bekövetkező karriervég *végző menedékéül.* Hogy a szavak és tettek között *szörnyűrianás éktelenkedik?* *Hogy még nem döntött végleg a kereszt és horogkereszt között?* Kit nyugtalanítana ez? Legkevésbé azokat, akik „az új korszellem” örvendetes hírnökeként ünneplik a hitleristaízű politikust annak ellenére, hogy a Krisztusnak elkötelező ruhát hordják.

Que de soucis derrière ces vitres! — kiáltott fel a nagy francia katolikus publicista, Louis Veillot egy alkalommal a Vatikán ablakai előtt. Valóban: „Milyen gondok és tervek honolnak ez üvegtáblák mögött” — sóhajthatjuk vele az iparügyi minisztérium előtt. . .

Vannak ugyan, akik azt állítják, hogy Géza vezért is *utolérte azoknak a végzete, akik egy magánvállalattól állami szolgálatba kerültek*. Hogy lelkesedése meglankadt, heve meglohadt, tüze hamvába holt. Ez az ádáz megállapítás azonban valószínűleg csak részben igaz. Ő most nagyobbra néz és másban törődik.

Jól megtanulta *a legkülönbözőbb irányok Jordánvizében megkeresztelkedett vezérpublicistától* — ismét egy vezér —, hogy mily ádáz dolog a francia demokrácia, ahol csak három-négy-millió ember szól bele a dolgok vitelébe. Mennyivel szebb, emelkedettebb, nemesebb, emberibb és *főként demokratikusabb az, ahol csak egy ember intézkedik*. Kiváltképpen, ha az *olyan zseniális és puritán, mint az önjelölt vezérek végtelen sora*, akikre nyugodtan rábízhatjuk azt, amit egy ezeréves nemzet politikai géniuszára, önkormányzatára rábízni vonakodunk. Arról nem is beszélve, hogy a nagyvállalatok s az átkos liberális pénzhatalmak mennyivel kényelmetlenebbül és kellemetlenebbül létesíthetik kapcsolatukat egy diktatórikus kis csoporttal,

mintha egy egész nagy pártot, vagy éppen parlamentet kellene fölvasárolniuk . . .

„Nem botol az, ki tudva és akarva botol”. És „*Géza vezér*” szerény, de fürge öntudattal, bátran, bizón és büszkén kiálthatja *a lemaradtaknak, az egykori hű barátok és pályatársaknak megcsalódott, kiábrándult, mellőzött és megszorított regimentje felé: Longus post me ordo idem petentium decus*. Hosszú sora van mögöttem, köröttem az ugyancsak a vezéri pálmát követelőknek ... De a nyertes — ki tudja — talán mégis én leszek? . . .

Egy reklámfőnök

Először csak stílusának halk, finom és választékos szépségeit élveztem. „*Komplementaritás*” és „*elbástyásodás*” egyszerre örvendeztette meg mondataiban az ősi humusz szeretetét és a boldogabb európai tájak felé szálló sznobizmust. Mondatai kellemmel, gyorsan perdültek, fordultak, azután elénk pattantak és izmos nyugalommal megálltak. Vájtfulú stílusínyencek számára írt ő, akik elmetermékeit, amelyekben szellem, jellem és szépérzék hármasság gráciája egyesül, elragadtatva ízlelték. Egészen gálád rágalom az, hogy stílustörekvéseinek legnagyobb előfutárja *Mikszáth Kálmán Munczi* szabója. Ez a derék iparos, aki a kéjgáz-majsztrám nyelvnek igazi mikszáthi fantáziától alkotott teremtő zsenije.

Sárbogárd nagy szülöttje, *Béldi Béla* — mert hiszen róla szól az ének — csekély stílanalitikus képességünk számára mindig páratlanul eredeti, ötletes és utánozhatatlan irályművésznek látszott. Megvalljuk, sokszor gyötört a vágy,

hogy a stílus után színről-színre a maga eleven valóságában megismerjük az embert is. Földi halandók vágya azonban nem mindig teljesül be. A hazai Göbbelset sohasem sikerült a maga vaskos fizikai valóságában megpillantanunk. Propagandagyűléseken, ankéteken, különösen ott, ahol az ellenvélemény is képviselve lehetett, mindig csak hült helyével találkoztunk. Ő mindig még idejében lemondott, kereket oldott, megszökött, jó eleve elbúcsúzott attól a hírtől és dicsőségtől, amelyet megszerezhetett volna. Fejcsóválva állapították meg ilyenkor írásműveinek lelkes tisztelői: Micsoda propaganda főnök az, aki ilyen dacos nekibuzdulással, vehemens módon kerüli eszméi terjesztésének lehetőségét, az alkalmat, amikor pedig igéit ráharmatozhatná feléje megnyíló szívekre ...

Béldi Béla szívesebben választotta ügylatszík a „Szürke Eminenciás” szerepét, aki a nagy gondolatokat megszüli, ötleteit kiforrja, diktatúraterveit súgja, ő a gondolattermelő és invenciópótló és ezt az „erős kivitelező képességű” egyének számára alsóbbrendű funkciót nagy druszája, a másik Béla helyett is elvégzi. Mert a NEP-főtítkárról délceg Cyranója számára két emberre való szóvirágot és eszmeficamot is juttatott végzete . . .

A turáni származású, hetykebajuszú főnöke nyomában bontakozott ki azután igazi homo

oeconomusi képessége. Az Eszterházy-utcai palota meghitt szögletében súgta-susogta a tanulékony Marton Béla fülébe szolidáris komplimentarizmusának eszmeforgácsait. Mondják, hogy ezt valami titokzatos lélektani tehetlenségi törvény következtében végezte ilyen buzgalommal. Mert azelőtt a közgazdasági kar vizsgára készülő hallgatói körében örvendett kétes népszerűségnek, mint a „tudomány kínvallatója”. És a fűzfaretorika hazai renaissancéának hőse mellett csak folytatta azt a korrepetitori szerepet, amelybe végzete egyszer el-lódította.

A homo oeconomicus publicus, aki egy hetenként megújrázódó „Újvilág”-ban nem eredménytelen gyakorlati tevékenységet is fejt ki közgazdasági téren, reménytelen és javíthatatlan szerelmese *Spann* Othmar az ő számára örökre megemészthetetlen műveinek. Az univerzálismus apostola, ha jósorsa meg nem kímélte volna attól, hogy hősünk műveit elolvashassa, ugyancsak csodálkoznék, mivé zuhantak gondolatai a Béldi-féle megfogalmazásban. Nincs a hanyatló skolasztikának az a félig értett jegyzete, amely Arisztotelészt idáig tudta volna rontani. A szabadverseny, az átkos *laisser faire*, *laisser passer* hajrás, aki bírja, marja hajszáját ő csak a királyi trón betöltésénél és a hidak alatt való *szabad* alvásnál ismeri el. A közgazdaság-

tudomány olyképpen jelentkezik ezekben az elmeművekben, mint egy gyerekszobába züllött lexikon, melyből pajkos nebulók önkényesen szaggatták ki a lapokkal együtt az értelmet is.

Béldi Béláé állítólag a dicsőség, amely a NEP bizalmas utasításainak szerzőjére az eljövendő történetírástól vár. A homo oeconomicus publicus itt sem tagadhatta meg magát. Hiába vér vízzé nem válik, vagy mint Schiller mondja, a vér egészen különleges folyadék. A nemzetet, melynek „élelszintéziséről” olyan fölemelően és magasztosan tud szólni, a hazát Béldi Béla nem tekinti csupán biztosító társaságnak, mint a kívénhedt liberalizmus egyes avatag szerzői. Ő már sokkal modernebb és mint bizalmas utasításai, pártszervezési metódusai bizonyítják, sokkal inkább mint *vállalatot* képzelel el, melynek élén a „Vezér” áll. Ő a maga számára a *chef du reclam* szerepét szánta, a propagandafőnökét, aki a háttérből mint bábszínház igazgatója rángatja alárendeltjeit.

Különben „messze célokra időzítette magát”, aklimatizálódva „az új szelek meteorológiájához”. Csak természetes, ilyen töredelmes alázattal történő önleplezés után, hogy ha a szelek változnak, akkor az új meteorológiai alakulathoz alkalmazkodik. Nehéz helyzetekben különben nemcsak a meteorológiából, de az anatómiából is hajlandó okulni és mint nemrégiben

mondotta, nem riad vissza a „császármetszés” alkalmazásától sem. Az elszánt stréberi akarat természetes színét a gondolkodás úgylátszik mégsem betegítette halványra nála. Politikai léte inkább más balsorssal terhes.

Az életben meg nem állható kiválóság végzetével, mely kihívja még a dacos téglahordás fiai közt is az öntörpeségét érző irigyek dühét. Ezek azután hajlandók elmélkedni arról a természetrajzi hazugságról, amely a hitlerista izraelita szópárjában „komplementer módon” benne rejlik. Hajlandók afölött eltűnődni, hogy mily utálatos a hermafrodita vagy eunuch, pedig ezeket a vak végzet verte meg szörnyű átkával, míg a judeo-hitlerizmus önként vállalt szerep és feladat. Nem értik meg a nagyrahivatott lelket, aki megszökik sorsa tragikuma elől és bár még alig szállott el a por cipőjéről, melyben megkeresztelték, alig száradt meg üstökén a keresztvíz, s nincs messze még az sem, mikor a papa vagy nagypapa várta a péntekesti csillagot, mégis hivatva érzi magát a feléje barnáló mítosz meghirdetésére. De nem azok-e az igazán „tökéletes keresztények”, akik még az újpogányságot is vállalják, hogy a nekik nagyon is friss élményt jelentő kereszténységüket megbizonyítsák?

Ezzel a típussal adós maradt számunkra eddig a történelem, legalább is szegény hazánké. Ezt hasztalan keresed az *Elveszett alkotmány*

lapjain, az *Ólmos botok hősei*, vagy *Madách Civilizátorai* között. Ilyent csak a reformok nélküli reformkorszak tudott kitermelni, melynek számára az önképzőköri színvonal határozottan túlzott és megtisztelő jelző . . .

Egyébként mintha hősrünk napja oly rövid ragyogás után lealkonyodóban volna. Stílárís művészetét, propagandafőnöki ügyességét lassan túlszárnyalja a harmadik Béla: *Jüresék*. A „*Nerum Rovarum enciklopédia*” határozottan az átlagbéldizmust fölülmúló teljesítmény s a tanítvány nagyobbak bizonyul mesterénél. Van-e a mesterlét számára ennél tragikusabb végzet? Szavainak színei lehervadnak, képei megfakulnak, zengzetei elhalkulnak. Homo oeconomicusi szaktudására, „kivitelező képességére” pedig — olyan időben, mikor már az ellenzék is idézi — legyint a másik hú barát. így elmúlni, elomlani, a telivér elbástyásulásból egyszerre páráként elszállni, buborékként elpattanni — van-e ennél nagyobb veszteség a NEP-teremtésben? Pedig ő volt legszebb virága a NEP-nek. Hervadt már, pusztá élete, ő volt legfényesebb napsugara, lemenőben van, lassan éj száll le körülre, ő volt képzeményi szárnya, megtörve van, hogyan szállhatna e NEP? De a sors mennykőcsapásai csupán karrierjétől foszthatják meg, propagandafőnöki köntösét téphetik meg, jó hírért, emlékét többé semmi el nem törülheti.

Nyilasok Nagy Sándora

Középkori szentképeken, — adassék bocsánat a profanizálásért —, lehet látni néha ilyen, a gótika kezdetleges naturalizmusával megfestett, belső indulattól fűtött, a képen elúrhodó egyéniséget, akinek szájából fehér cédulán csüng ki

mondanivalója. A főalak körül jobbra és balra rendesen a donátorok, a kép megfestetői, felajánlói térdelnek. Valahogy mindig ilyenformán jelent meg képzeletemben *Festetics* Sándor, kitárt szájában az „intranszigiens antiszemitizmus”, sőt hitlerizmus szólamaival. Csak éppen a körülötte térdeplő donátorok arcán ószövetségi vonások észlelhetők, hiszen az egyik a bérlője, a másik a bankárja. Ezek a jó urak pedig — hogy úgy mondjuk — *születéstechnikai akadályok következtében* nem lehetnek egész, töretlen, teljesértékű hitleristák.

Ez a kép, elismerjük, kissé kényelmetlen egy nyilaskeresztes Siegfried-lovag számára. Mert hiszen mit diktálna az igazi fajszeretet? A handabandázó, üres frázisok helyett erős, elszánt akaratot, cselekvést, tetteket, melyeknek következtében a keresztény magyarság *belülről erősödnék*, fajtánk független kis egzisztenciái szaporodnának — egyebek között a grófi birtokon is. Ez lenne egyszersmind az antiszemitizmus egyetlen igaz, jogos, emberséges, a keresztény magyarságnak egyedül használó és egyedül célravezető formája. Igaz, bérlőszövetkezeteket létesíteni — ami különben anyagilag se jelentene a negyvenezer hold számára károsodást —, kevésbé lenne kényelmes, több munkát és fáradságot igényelne, mint hangos antiszemitizmust handabandázni és ugyanakkor zsidó sáfárokkal

gazdálkodni. Az áldott magyar föld termésének értékét egyetlen hanyag eleganciájú mozdulattal zsebrerakni. De hát *nem kellene-e legalább ennyi következetességet mutatni annak, aki elvégezte magában, hogy „a nyilaskereszt jegyében új honfoglalásra vezetí” a magyar népet?*

Festetics Sándor nevét még gyermekkoromból ismerem. Először akkor olvastam róla, mint nagyszombati kisgimnázista, amikor *Pogány* József katonatanácsának követelését terjesztette eléje. A férfiúi bátorságnak, a forradalom katonájának haláltmegvető, magát a forradalmat is az ész és akarat jegyében megfegyelmezni tudó, elszánt tettére vártam. Hiszen ekkor olvastam hevülő szívvel *Vergniaudékról, Roland asszony* köréről, mindazokról, akik a haza hű és igaz barátai voltak a vész korszakában, akik nem számoltak bérre és nem vártak jutalmat a szent csatán. Ekkor a nyilasvezér a nyulak bátorságával tündökölt. Holott a sors megadta neki a történeti időpontot, az éjféli bátorság nagy próbáját, amikor alkalma lett volna öklét megmutatni a sötétből föltántorgó, tömegöszönökre spekuláló szíriai lázadással szemben.

A karakterológia egyik alapvető megfigyelése, hogy *az erőtlenség álmodik igazán erőről, a varrólányok szelíd, türelmes csapata a Nagy*

Katalini sorsról és a szentimentális díjnokok *Napoleon* pályájáról. A folyton ordító száj és a szünni nem akaró ökölrázás *nagy belső gyengeség jele*. Nagy belső gyengeségé, mely lelepleződik a torkot horzsoló frázisokban, a groteszk, túlfűtött gesztusokban és szavakban, melyek aránytalan, otromba dagályukkal a józan ész előtt szégyenkeznek és megszégyenítik elmondójukat.

Egyetlen gesztus néha leleplezi az egész embert. A fiók-Führer is, akinek képzelmében *a teuton mozgalom kezdeti szociális hevülete negyvenezer holdja elszánt védelmére változott át* — hiszen ő kifejezetten azért csatlakozott, egyik parlamenti beszéde szerint, a hitlerista gondolkörhöz, mert az nagybirtokvédő —, leleplezte önmagát a fönti frázisok elharsogásában. Az igazi vezéregyéniségek soha nem előlegezték maguknak ilyképpen a sikert. Igaz viszont, hogy azt nem is csupán olyan kabarészerű ötletességgel képzelték el, melynek végső eredménye az enyingi gróf *alkalmi meny bemenetele*.

*

Kezdetben e különös ragály csak a globe-trottereket fogta el, akiknek felszínes újságíró-műveltsége megittasodott az első nagy történelmi mozgalomtól, amellyel életükben találkoztak. Azután jöttek a vállalkozó ügynök-lelkek. E félig

üzleti, félig szellemi kételtűek, akiknek tollán minden „igazság” igazság lett és akiknek meggyőződése bármikor, de nem bármilyen összeg ellenében szabályozható. Majd jelentkeztek a fiók-Führerek. Pártjukat amőbaként osztódással szaporítva és köztük nem utolsó sorban *Károlyi Mihály* egykori minisztere, a magyar Weimar hadügyérje, aki most egyszerre fölfedezte magában a nemzet megmentésére egyedül hivatott horog-, illetve nyilaskeresztet. Hogy mindez hitelképességben az emberi naivitás olyan fokát tételezi föl a szemlélőben, amire még *Le Bon* tömegpszichológiai határeseiteiben sem akad példa s melynek *egyetlen magyarázata és indokoltsága éppen azért a föltételező egyéni képességeiben* van, az alig aggasztotta az önkinevezte fiók-Führert.

A szegény *fél-analfabéta* zselléreknek, a „puszták népének”, mely vállain hordja a hazát, feudohitlerista ura hamarosan egymásra talált *szellemileg egészen analfabéta* grófi társaival, a Dózsival és a Józsival. Amint zöld ingben zöldséget hirdetve, menetoszlopba kényszeríti mezőgazdasági cselédeit, a hiányos napszám kiegészítésül a pretoriánus csapatok kétes öntudatát ajándékozva nekik, akként talált rá biztos intuícióval és rokoni indulattal a szigetvári *Weisz* bácsi barátjára, a „tökéletes keresztényre”, a *Maceszreformgrófra*, *Festetics* Domonkosra.

Ez, aki a magyar irodalom ihletését Festetics Györggyel, a *Georgikon* megalapítójával ellentétben — ki c s a k *Berzsenyi* és *Csokonai* barátja volt —, a *Kilencágú korona* íróőnéjénél keresi, azután magával hozta barátját, *Pálffy-Daun* József grófot. *Ők nemes munkafelosztással egyelőre még a NEP-ben maradtak*, de azért kialakult a *méltó triptichon*, melynek harmadik tagja a feketeinges, Heil Hitleres, dacos kósertejhor-dozó gróf.

Pálffy-Daun talán azért nem viseli a zöld inget, nehogy ennek színe azt a gyanút keltse, mintha *a zöltség színe nem csupán az ingben volna jelen*. Elmaradhatatlan hálás ruhadarabja, a sokáig viselhető fekete ing fölött, belső hevület-től vörösre gyúlt ábrázattal, hitleri üdvözlésre lendülő karral, mereven maga elé néző, bizonyára csupán eszméitől megittasodott tekintettel köszöntötte Sándor grófot. Pedig különben ő az, aki *„minden más grófot utál”*, mert: *„ha megvakarják a grófot, előbújik a zsidó, megvakarván viszont a zsidót, előbújik a kommunista”*. Igaz viszont, hogy a grófi földre nem haragszik, de a papi birtokokat annál nagylelkűbben osztotta. *Mit is jelent, ha a hatalom és demagógia egy kézben egyesül?*

*

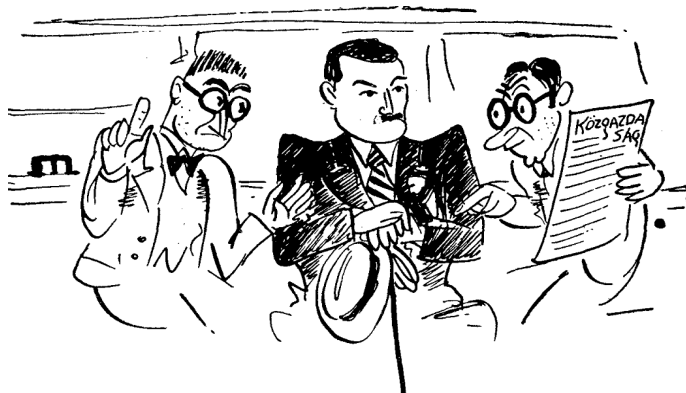
Tragédiának nézed és kétségbeesel, nézd komédiának és legott mulattatni fog. Amiként

őket is mulattatja, hogy mozgalmukat akként szervezik, mint bárprogramjukat, melynek egyetlen élvezete, hogy ilyenkor az önmagukénál nagyobb ostobaságban gyönyörködhetnek. Komikus, nevetető látvány volna mindez, de azután, ha belenézel a titokzatos népi arc meggyötört, szomorú vonásaiba, megérzed, hogy minden szomorúságnál nagyobb szomorúság talán ezeknek az embereknek, *e* — a hasonlatot zeneesztétikailag s nem morálisan értve — *politikai Zerkovitzoknak* vezérkedése. Hogy nem tud annyit templom és iskola minden erőfeszítése építeni az emberlelkeken, amennyit ezeknek a mozgalmaknak belső hazugsága és ostobasága le nem rontana. Hogy azokat, akiknek munkájára nő ki a kenyér a földből, válik a kőből ház és lesz az ércből fegyver, alig csapták be még otrombább, tragikomikusabb módon. ..

A fiók-Führer pártjában most lázadás tört ki. A „vezér” és az alvezérek „*belvillongnak*”. Emlékezzünk a humorista mondására, amelynek itt véletlenül igaza van: „főurak belvillongva el”. Nem igen érdekel bennünket e *Bruderzwist in Grünreich, e gyönyörűséges, zöldséges testvérharc*. Csak mélységes orcapirulással, helyettük is szégyenkezve gondolunk rá, hogy még bűneinknél is hiányzik a bűn nagysága, hogy nálunk minden komédiává züllik, karikatúrára torzul...

A proskribáltak lajstroma Marton feketelistájává, a teuton faji lendület az enyingi gróf privát multságává . . .

Festetics Sándor gróf, a zöldingesek Nagy Sándora, a Tiszahátról most mintha csak Enyingre szorulna vissza. Övé lenne minden részvétünk. De úgy érezzük, hogy fájdalmas együttérzést vele szemben csak a péntek esti csillagráváró, zsinagógába siető zsidók érezhetnek. *Addig örülhetnek ők igazán, míg az enyingi zöldinges gróf vezeti a magyar hitlerizmust. . .*

Beszélgetés egy erkélyen

(Egy publicista pályaképe.)

— Emlékszel? — kezdte a jelenés a budapesti Braunes Haus erkélyén 1934. augusztusvégi éjszakáján — emlékszel még arra a napra, amikor először lépted át e ház küszöbét. *Rákosi Jenő* büszke „*Budapesti Hírlap*”-ja, a történelmi magyar középosztály és vele az egész ország egyik legfőbb szellemi irányítója székelt itt, sok jóakarattal és vészes illúzióval. A millenáris magyarság délibábos, ködvárosba tévedt álmával és az álom mögött egyre inkább beteljesedő rettenetes valósággal.

— Egy fiatalember jött föl akkor Szabolcsból. Nyírségi termés, szívében fajtájának szeretetével, a falu színeivel, szemében még az egymás-

után idegen kézre kerülő ősi magyar kúriák friss rémületével. Szabolcsot akkor kezdte előnteni a keleti bevándorlás... Ez a fiatalember, ha nem is látta a magyar falu helotasorsát, a kivándorlók hajósiptól elhívott, nyomortól eldobolt, Tengerentúlra szórt százezreit, a rendőri problémaként kezelt szociális kérdést, a vak óriás egész végzetes tántorgását a megnyílt sír felé, a vármegyénél töltött rövid idő alatt ráébredt arra, hogy rétege, melyet edzetek százados kohók, milyen riasztó utat tett meg „egy hanyatló korban”. Látta, hogy menekül be az állam aranypalotájába, amely akkor olyan biztosnak és rendíthetetlennek látszott és amely, éppen mert nem volt a magyar mélyrétegekbe beágyazva, az első történeti meg-rázkódtatásnál összeroskadt. Látta, hogyan hagyja szabadon fajtája másoknak, idegeneknek az élet, hatalom, hódítás, az ipar, kereskedelem, bank, sajtó minden helyét. S legalább két dolog: az idegen hódítás elleni védekezés és a magyar vezetősztály szeretete élt benne. Emlékezel még erre a fiatalemberre? Emlékszel?

— S most itt állsz újra a „*láthatatlan csillagok alatt*”, a keskeny erkélyen, ahol huszonhat évvel ezelőtt egy ugyanilyen koraőszi estén állottál, emeletnyi magasságban, a szűk, zajos, szomorú pesti utca fölött. Itt állsz a fáradt, zűrzavaros Budapest későesti lármájában, föl-nézel a csillagos égre, amelyen a csillagok fényét

a nagyváros ezer vörös fényreklámja nyomja el és készülsz a becsületrendet holnapi cikkedben önmagad mellére tűzni. Emlékezel valóban, vagy csak hímes szavakban, első estédre, mely tele volt az indulás végtelen ismeretlenjével szívedben, zúgó, szinte fájdalmas nyugtalansággal agyadban, a csillagos éjig szárnyaló hittel és akarattal... Mi minden történt azóta? Igazán a falhoz kell támaszkodnod egy pillanatra, hogy el ne kábulj. Úgy megrohannak 25—26 év emlékei, úgy *költöget lelkiismereted...*

— Emlékezel az első szeretetre, melyről az írás beszél és melyet te már rég elvesztettél? Emlékezel *a különböző változatokra ugyanazon a híron?* Keresztény demokráciát, a magyar társadalom függetlenségét, ősi önkormányzatunk modern szellemben való megújítását hirdetted és azóta a *parancsuralom csatárjává lettél*. Akartad, hogy e nép, mely oly sokszor volt uralkodást nem tűrő és szabadságra érdemetlen, *iugi impatiens, regni incapax*, végre maga tudja sorsát igazítani, hogy ki ne hulljon a kegyetlen rostán, aszottként és be nem telten, kedvét nem töltve az Időnek. Álmodtad, hogy végre ne fonjuk éltünket mások, boldogabb népek élteinek elhányt guzsalyáról, ne lengjen bohócnépek cirkuszsorsa előttünk és most *idegen, jött-ment, importeszmeék ügynökévé szegődtél, a diktatúra zsoldosává csaptál föl*.

— Lapodban, kicsiny asylumodban, az alig ezerpéldányszámos „Új Nemzedék” hetilapban valamikor föl-fölsikongtál a pángermán veszélylyel szemben. Láttad és hirdetted, hogy a brest-litowski béke után, amikor „észak rémes árnya”, az orosz elmúlt rólunk, többé nincs mit keresnünk a háborúban, amelyben mindent veszthettünk és semmit sem nyerhettünk. Már előbb világosan megpillantottad, hogy — amint *akkor* magad írtad — „*a Mittel-Europa, mely a háborús győzelmek idején a legvadabb német imperialisták és militarista politikusok agyában született meg, igazolja az antant minden vádját és félelmét a németiség Hamburgtól Bagdadig nyújtózkodó uralmi tendenciáival szemben*”. Féltél és féltetted fajunkat már előbb is. Pedig akkor még megvolt az osztrák-magyar monarchia nagyhatalmi hurkja, a szigetelő és gátként közénk meredő „átkos” Ausztria, a Kárpátok védelmezték még a magyar életet, s maga a német nép a bismarcki politika dunavölgyi aspirációktól ment útját járta. Nemzetünk nem volt széttépve és Szent István birodalma megszagatva. Ma, amikor igazán ante portas a veszély, amikor a germán óceán reng Lübecktől a Fekete-tengerig, úgy, hogy még a hazai pocsolyák is beleremegnek, ma amikor a hetvenmillió moloch készül ránktenyerelni először gazdaságilag, majd kulturálisan, végül politikailag is, ha lehet, — *te a hitleri expansio és az alldeutsch*

terjeszkedés pionírja lettél. Ki lehet-e hazudni e veszélyt a magyar szemekből, be lehet-e ölmozni a füleket, el lehet-e némítani az aggodalmat, hogy ki telepít majd a ma még magyar Dunántúlon és hogyan válik Pannónia földje Germania gyümölcsös kertjévé? Mi feledtette el veled a ma ezerszeresen igaz régi igazságod?

— Ahonnan te jöttél, a keleti protestáns magyarság egyik csücskéből, annak úgyszólván történelmi létértelme volt, hogy, néha még túlzottan is, mondja az Eb ura fakó, Ugocsa non coronat-ot, a Ne higyj magyar a németnek, akár mivel hitegetnek, igazságát. Annak körében a lukai pap II. József császár halálakor így imádkozott: Ne nézd Uram, hogy ő német, hisz ő is a Te teremtésed. S te megcsúfolva ősi hagyományt és az igazságot, készíted a szellemi kvártélyt a magyar középosztály lelkében és idegeiben a német hódítónak. Tudod, hogy e föld végzetébe írt, vérünkben hordott, lelkünkbe sugallt igazság, hogy „akinek nem borja, nem nyálja”, ahogy *Zrínyi*, a költő mondta és te annyiszor idézted, hogy idegenek nem magunknak, de maguknak szabadítanak föl idegenné rablott tájainkat, hogy csak a magyar rögön, a magyar alkotmány talaján, melybe minden, még oly radikális átalakulás is beépíthető, — hát még egy talmi reformkorszak talmi reformjai, — a magyar múlt tiszteletével emelkedik a magyar

jövő. S te „naj módin” kapsz, divatos import-eszmén, egy elpusztíthatatlan számú nagy nép bizonytalan kimenetelű experimentumán, melyért most frissen, *e nép múltja, kultúrája, sőt nyelve ismeretének teljes hiányával* lelkesülsz.

— Szociális reformokra, elodázhatatlan tennivalóinkra hivatkozol, de hát mért kell párosítanod ezt a magyar alkotmányos gondolat, a szellemi, lelkiismereti és alkotmányos szabadság kigúnyolásával? S nem látod-e, hogy azok, akik reformokat mondanak, közben a diktatúra vágyképére gondolnak? Ügyes álreformerek ők, akik *ezt a szent szót évtizedekre kompromittálják* és akiknek leggonoszabbjai csak pártdiktatorikus közkereseti társaság prédájává akarják rántani Szent István birodalmának megmaradt darabját. *Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus*, vajúdnak a hegyek, megszületik a nevetséges egér. Nem születik itt reform, még csak reformette sem, de te segédkezet nyújtasz, ha sikerülne, egy szörnyű Führersystem kiépítéséhez, melyhez képest az ókori Caliguláé előnyösebb, mert alatta csak lovak lehettek konzulokká, de itt most *majd szamarak ambicionálják ugyanezt*. Ismerjük azt a kijózanodást, mely a mánornak reggelén köszönt be, amikor a hajnal józanító szűrkesége csorog be az ablakon, a részegség elmúlt, a festék lement és a duhaj pőrén, didegve szégyenkezik. Nem félsz a magyar nép

józságától, mert nem, ez nem *Széchenyi* útja, aki kéztördelve óvta minden illúziótól a nemzetet és magyar rögön, magyar fajból, múltból, vérből, lélekből várta és hívta jövőnket. így nem lehet egy színt megőrizni az emberiség palettáján, egy vonást annak arcán, egy nemzetet megtartani a népek hazája: nagy világ számára. Ez az út, hiszen a nemzeteket Isten gyógyíthatókká, tehát ronthatókká is teremtette, *az intézményes nemzetrontás, a lassú rothadás, „a halk lealjasodás” útja.*

— Antiszemitizmus — mondod te és hannibáli esküdre hivatkozol. Dehát *kell-e a keresztény, reális antiszemizmushoz, mely mindenekelőtt saját fajtánk szorongó szeretete és védelme, az idegen hitlerizmus hódolattól haldokló szolgálata?* Szabad-e saját fajomat, belső veszélytől féltve, más idegennek odadobni, a bekövetkező pusztulás előtt az öngyilkosságba rohanni és hozzá azért, hogy titokban összeálljak azokkal, akik ellen a fórumon a gyűlölet lángszavát szórom. Vagy talán lapodnál nincs *hitlerista közigazdász születés-technikai akadállyal, hitlerista antiszemita, kinek cipőjéről még alig szállott el a por, melyben megkeresztelték, horogkereszt kombinálva mogendoviddal?* Lehet-e hinni ilyen antiszemizmus célravezető voltában, következetességében és erkölcsi hitelében?

— A legitimizmust hirdetted tíz-tizenkét

éven át, kiálltai érte, szerkesztettél, érveltél, írtál mellette, a magyarság jövőjének legalább is egyik nagy sanszát, lehetőségét látva benne és ostobának tartva a vele szemben fölszítható és gerjeszthető tömegszervedélyeket. A polgárdi sír halottjának, ifjabb *Andrássy Gyula* grófnak, akiből különben alig értettél meg valamit, *nem egészen önzetlen szolgálatában*, nem tartottad magadra nézve megszegényítőnek, megbélyegzőnek e nevet. És ma csak gúnyolódsz fölötte, mert érvelni ellene alig tudsz.

— „*Függetlenség árnyékában* — hirdetted annyi tintát ontva *Bethlen István* ellen és ma nem érzed, hogy a reform-önkénturalom rendszere, melynek alig szegődnél szolgálatába, ha közeli romlását sejtenéd, csak nívótlanabb, műveletlenebb, európai nagyvonalúságát vesztett, merevebb változata a réginek. Nem „új kor”, „új világ” ez, mint szavaidban lelkendezed, vagy, ha igen, e név alatt a régi rothadás. Ma vagy igazán maradék függetlenségedet vesztve „a függetlenség árnyékában”, mert vájjon szabadabb-e az, aki a sajtó a modern kapitalista üzemtől még *meghagyott szabadságát külön a hatalomnak is bérbeadja?* Valóban boldogtalan az, ki boldogtalanul szabadul bilincseitől...

*

— A röpirat óta, melyet már árusítanak alattunk az utcán és melynek sem hőse, sem írója,

de még olvasója se kívánnék lenni, nem lesz ízléses dolog többé rólad írni vagy beszélni. De hiszen már az ifjabb nemzedékben úgylis nő erkölcsi bakód, közeleg a felelősségrevonás, az, ami az igazi tekintélytiszteletének egyik legméltóbb formája, az áltekintély lerombolása.

— Ó, a fiatal szemek szigora elől nem menekülsz, hanem, mint Isten előtt, lemeztelenülve állsz a következő nemzedék előtt. Ők látják már, mint kortársaid világosan látói, *minden Pál-, illetve Saulfordulásod*. Látják, amint a *Neked, kedves* novellisztikus próbálgatásaiból látod, hogy szépírónak nem futja a szufla, így hát a vékony belletrista eret belemented nem közönséges politikai *raison d'être*-rel párosítva a publicisztikába. Persze azért valami titkolt, rejtett mély, szinte már az öntudat alá szorított irigység maradt benned azokkal szemben, akik szárnyalva és szépen szállnak az irodalom magasán, *Maupassant* házilúdjának szörnyű, béna, keserves vergődése ez, a levegő szép, szabad szárnyaival szemben. Innen tudatalatti gyűlöleted az alkotó magyar géniuszok iránt. Ezért indítsz hajsztát *Móricz Zsigmond* és *Juhász Gyula*, a nagybeteg költő ellen. Ezért nem szabad lapodban *Babits Mihály*, *Kosztolányi* és *Szabó Dezső* nevét leírni, akik közül az utóbbi különben a *Segítség-ben*, ha torzítva és rikítón is, jövő portréhoz értékes anyagot szolgáltatott.

— Politikai író lettél, de nem azok közül való, akik megcsókolják az igazság torkukra tett fehér kezét, még ha vérük piroslik is rajta. Ó nem. Novellisztikus ábrázolásmód képességével, de szerves, komoly, történelmi és irodalmi műveltség, szociális és gazdasági szemlélet teljes híjával indulsz, mely lehetővé teszi, hogy minden újonnan elolvasott divatos könyvet kinyilatkoztatásként üdvözölj. S lehetővé teszi azt is, hogy *Jellinek Henrik* szolgálatába, *a fölszínesen asszimilált kufár kapitalizmus kisnemesi apródjává szegődj.*

— Közben kitör a világháború. Az Apokalipszis rettenetes lovasai végigvágatnak a nyomorú földön, a csillagoltó sötétségben bénák, vakok, özvegyek, a halál csonthalmaza teremnek, de te mindebben csak mellszükületes *alkalmatlansági igazolványoddal veszel részt.* így illik ez egy nacionalista publicistához. Ki a határookra! — süvited — ó, hogy az igazság néha milyen ajkakon szólal meg! — miután jól fűtött kávéházban töltötted a vész napjait, míg a viszály elvérzett a csatákon. Lelkileg azonban, — a haditudósítások nyomán, — a frontok összes szenvedéseit, Doberdó minden kínját, poklát átszenvedted. Nem kétséges, hogy az itthonmaradt helyzete a te szemedben nehezebb volt a volhyniai mocsarak vagy flandriai futóárkok hőseinél és te habozás nélkül ezt a nehezebb sorsot

vállaltad. Véred nem hullott a hazáért, mint *D'Annunzio*é, aki írónak bizonyára nem volt olyan Itália, mint te bús Hunnia számára, vagy a *Duce*-é, azé a bizonyos huszonhét sebhelyet viselő *Benito Mussolini*é, ki meg államférfinek kisebb talán nálad. Véred nem hullott a hazáért, de hiszen könnyeiddel megáztattad eleget a papirost...

— Az egyetemes *Circumdederunt* után egy magános tiszta aszkéta-pap, *Bangha Béla* hiányos emberismeretének segítségével a keresztény sajtó vezetője lettél, hogy csakhamar szűk legyen számodra Macedónia. Ki emlékeznék még a *reformkorszak publicisztikai lantos költőjének a tragikus sorsú Nagyatádi Szabó István agrárdemokráciája ellen írt gördülékeny vezércikkeire, vagy arra a fordulatra, mellyel akkor ébredtél rá az arisztokrácia hanyatlására, erkölcsi válságára, amikor, *Andrássy Gyula* vagyona fogytán, az újabb transzaksió létrejött. Kicsit szégyenkezted utána és egykori gazdád nagy nemes árnya talán időnként — mint *Banquo*é *Macbeth*-nek — visszajárt álmaidban, de újabb pénzforrást és lelkiismereted nyugtalansága ellen írt és védelmet leltél *Trettina Jenő* barátságában.*

*

— Most „*Lédermann-ék* szomszédságában fújva a zsidóellenes ortodoxia kürtjét” — mint *Bajcsy-Zsilinszky Endre* oly találóan írta rólad

— a hatalom szolgálatába szegődtél, melynek hordozója pótolhatja számodra hatalmával és *egyebekkel* a szegény meghalt *Andrássy Gyulát*. *Gömbös Gyula* szolgálatába fogadott, Rasputinja, *Antal István* ellenőrzése alá helyezve, mert értesz ahhoz, hogyan kell a nagy magyar sorskérdéseket leszimplifikálni és belletrisztikailag fölnagyítani, üres, hangzatos jelszavakkal a tömeg képzeletét megmozgatni, sok színes, szép, meleg lírai érzéshullámot árasztani egy-egy témára, mely számodra mindvégig csak téma marad. A nagy, kínzó, magyar problémák sujet csak, melyet szavakkal fölvirágozol, szép érzéseket sugárszol rájuk, de valójában egy idegszálad se fáj, de szíved se rebben. Talán nem volt soha a magyar publicisztikában olyan szakadék ész és akarat, szív és toll között, mint nálad. *Jól élni és szép vezércikkeket írni*, ez élelcéled, de ha nálad a kettő ütközik, úgy nem kétséges, melyik kerül ki győztesen és melyik lesz a vesztes. „Heroikus szellemi és idegmunkát” végzel — mint magadról írod — és „koldus vagy — mondtad — és koldusként fogsz meghalni”. Furcsa fogalom lehet a koldussorsról, nagyonis kézben tartott, kezelhető képességeidet, súlyos havi ezresekért értékesítve. S közben olyan Laokoón kínját, Trója pusztulását lepipázó monumentalitással pózolod meg a „nemzeti fájdalmat” ...

— De mért ne tennéd, hiszen az emberi lélek

egységes és csak a hiú képzelődés hiheti, hogy a politikában erősnek mutatkozhatnak az, aki emberi életében szánalmasan gyenge volt. Ma még talán egyideig sütkérezhetsz a színen sötét pletykák árnyékával hátad mögött. De *post equitem sedet atra cura*. A magyar középosztály publicisztikai cigányprimása voltál, ki megvesztegetően húztad el különböző irányok nótáját. De közeleg a kijózanodás, amikor már *mind kevesebben hallgatnak nyirettyűdre*, félművelt emberek számára káprázatos, de átlátszó dialektikákra, múlik a lelkes ostobaság vagy, — ahogy legújabb gazdád mondta, — a hülyék korszaka valóban végetér.

— Te magad is érzed néha, hogy zsákutcába kerültél. Megérint valami elháríthatatlan végzetnek előérzete, finom, gyötrő, távoli érintésével. Olyan furcsán, fátyolon át nézed az embereket, mintha mindig félnél valamitől. Apostolnak jöttél és piperkőcnek, a férfidivat eleven ingyenreklámjának érkeztél meg. Szegényes kárpótlás a belvárosi szabócég remeklése, a hegyre helyezett város, Isten városa angyalának, a magyar temető halhatatlan halottjainak üdvözlete helyébe. Jut-e eszedbe néha a haldokló *Hadrianus* császár mondása: *Animula, vagula, Mandula ...*” Hízalgő, változékony, kicsiny lélek, milyen tájakra fogsz most vándorolni, ruhátlanul, hidegen, ridegen? *Kicsiny játékidnak vége van.*”

Hízelgőid kik, mint te a nagy Firenzeitől, tőled is viszont csak machiavellista mellékmondataidat tanulták el, naponkint alkalmi menybemenetelt rendezhetnek számodra, te tudod, hogy olyan „nagy” vagy, mint valaki csak *igazi nagyság nélkül lehet...*

— Hallottad igazságom. Mit mondhatsz ellene, vele szemben, ha egyáltalán szemébe mersz nézni? Mire hivatkozhat szemszögül *önlelkiismereted vádoló tekintete előtt?* Talán *Chateaubriand* mondásával válaszolhatsz: Az igazság ellen, valljuk meg, csak egy érvünk van, uraim, és ez életünk és szívünk. Te korrigálhatod őt, ki olyan kényes lelkiismerettel szívének szennyét panaszolta, és jogos önérzettel üthetsz *zsebedre*.

— Nem jósolok, nem állítok horoszkópot, de te is tudod, a politikai divatok, még az új cezarizmus divatja is, mulandók. Azonfölül a játszma hátha nem sikerül végig? Hátha a *zsarnokság egyszer csak zsugorodni kezd?* Mai barátaid holnap ellenségeiddé lehetnek és nem-sokára azt az *Eckhardt Tibort*, kit most még magasztalsz, *Károlyi Mihályhoz hasonlítod, pártja összeomlását jósolod*, hogy azután, idők és hatalmi esélyek változtával, megint keresztény kispapok-demokráciáért lelkesülsz. Ki hallgat majd még rád, amikor magányosan mormolod a veszélyeztetett vagy csökkenő szubvenció siral-

mait, hamleti *Lenni vagy nem lenni* condottiere-merengését? Huszonhat évvel ezelőtt *de más-ként ragyogtak fölötted a láthatatlan csillagok. Vájjon megismerik-e még arcodat?* Ragyognak-e rád még reményt, ragyognak-e új életet?

Egy pillanatig csönd támadt. Rettenetes csend, amilyen csak a lélek éjféli perceiben, amilyen a visszautasított Kegyelem pilanataiban hallgat. Süket, dermedt, fojtott, sivár hallgatás...

A jelenés eltűnt. S az erkélyen sötét lett, mint egy *kibérelt lelkiismeretben...*

Sándor cár

Prohászka Ottokár püspök írta valamikor Isten előtt magát és másokat megmeztelenítő *Soliloquiainak* magányos tünődéseiben és meditációiban a palócság feledhetetlen tájain átutazva: Milyen áldott, jó magyar nép ez, milyen vallásos, derék, buzgó nép, csak ez a nógrádi vármegyeháza ne volna...

Pedig ő, szegény, akkor még nem is tudta, honnan is tudhatta volna, hogy nem is olyan sokára innen, ebből a régi, méltóságos gyarmati épületből fog kiröppenni a magyar fórumra a *Scitovszky Bélák* és *Sztranyavszky Sándorok* politikai géniusza.

A „jó palócok” hazájából, ennek az ország-résznek egyszerre reális és szlávosan misztikus népéből, ennek a szeretetreméltó, remek emberfajtának köréből jöttek ők és jött különösen ő, *a reformönkényuralom egyik leg plasztikusabb és legterebélyesebb hőse*. Kár, hogy e lankák dúsvirágú földjének, népének, történelmének erőnyeit mind ott felejtette és éppen csak a *nógrádi fejtartást* hozta magával...

Puritán közjegyzői irodából, egy nagyon derék, mindenkitől tisztelt és szeretett férfiú családi köréből származott *a magyar közigazgatás legdúsabb reménysége*. Atyját, *Sztranyavszky közjegyző urat*, aki mindenkivel, naggyal, kicsinnyel, szíves szóval, magyaros kedéllyel szívből parolázott, igazán kedvelték Gyarmaton. És népszerűsége nem maradt előnyös kamatok nélkül a fiú számára.

Boldogok a jól születettek, akikre derék szülői gond vigyáz, *beati bene nati*, vagy hogy a latin idézeteknél maradjunk, akik felől az Úr

angyalainak parancsolt, nehogy kőbe üssék lábukat.

Így lesz az ember hamarosan, jóval a reformkorszak parlamenti korhatára alatt, 48-as, majd hirtelen munkapárti képviselő és így kerül be az akkori kemény, egyfából faragott kormányelnök ama környezetébe, ahol *elsősorban a párt-megbízhatóság számít*. A fiatal képviselő az akkori zajos, obstrukciós dulakodások idején Tisza István szűkebb testőrkarának volt tagja...

Barátkozó természet és a barátságok nem igen vannak karrierje ártalmára. Korán megismerkedik *Bethlen István*nal és hűséges preto-riánus természetét István gazda főispánsággal jutalmazza. Korlátlan ura és rettegett parancsolója lesz a balassagyarmati vármegyházának, akinek *kemény keze alatt három toll is eltörik, míg egy aktára aláírása odakerül*.

A „tekintetes vármegye” tekintélyét konok méltósággal eleveníti meg, csak hát ez a vármegye már nem *Mikszáth Kálmán* tekintetes vármegyéje. Hiányzik annak hanyatlásában is olyan megkapó, pompás, derűs, ízes, kedélyes tradíciója és méltósága. Viszont azért el kell ismer-nünk, hogy a vármegye cárja *megőrizte az elmé-nek azt a nyílt üdeséget, melyet a változatos és mély műveltség mindig meggyengít*.

Mondják, hogy amikor belügyi államtitkárként az „ország főbírója” lesz, az öreg gyarmati palota falaiban láthatatlanul, halkán megszakad egy húr. Lakóinak, tisztviselőinek, egykori alantasainak pedig *majd a szíve szakad meg Sándor cár után...*

Károlyi Gyula kormánya alatt megismerte rövid időre az ellenzéki sanyarú sorsát, megkóstolta keserű kenyerét. Még sokan emlékeznek arra a magisztrális megnyilatkozásra, melyben Sándor cár az ellenzéki padsorokból kátói fenséggel *mennydörgött a gyülekezési szabadságért és a titkos választójogért.*

A szónok fölött fölkomorlott egész múltja, mely a szabadságjogok, a magyar nép szabad akaratmegnyilvánításának rendíthetetlen és elszánt védelmében folyt le. Sándor cár igazán a szabadságjogok szakértője és csak gonosz gúnyolódás volt az bizonyára, amely a horatiusi „*teneatis risum amici?...*” — idézettel válaszolt e függetlenlelkű megnyilatkozásra.

Nem volt igaza azoknak sem, akik szemére vetették, hogy *egyszerre mintha fergeteg fújt volna át emlékezőtehetségén, elfelejtette a nyílt választásoknak erkölcsi jégverését*, mely az ő segédletével zuhogott le oly sokszor a magyar paraszt önérzetére és emberméltóságára. Azok, akik úgy vélték, hogy nem tud annyit öt év alatt

templom és iskola a nép lelkében építeni, a magyar nép papja és tanítója, szellemének szelíd Kőműves Kelemenjei nem tudnak annyit javítani, amennyit az ilyen intézményes néprontás egy-két hét alatt le nem rombolna, haragudtak rá.

Pedig haragjuk igazán aránytalan volt, amikor tragédiáról beszéltek, lévén — úgymond — az az igazi tragédia, amikor az egyetlen lehetséges kivezető utat, csapására rohanva, azok rekesztik el, akik eddig azt elállták. Amikor hátunk mögé kerülve, túlüvöltik, ami nekünk szent és szeplőtelen olyanok, akik addig arról hallani se akartak. Bizonyára igaztalanok voltak ők, nem, nem volt ez tragédia, annak fönséget ilyen olcsón nem adják, legfeljebb *tragikomédia*.

*

Hősünk hamarosan megtalálta a ráncszakadt reformkorszakban kapcsolatát *a bútorozatlanfejű friss reformakarnokkal is*. Az egyetlen dinamizmussal, *mely újkort hirdetve a régi rothadást folytatta* műveletlenebbül és merevebben, de annyival vétkesebben még, hogy *a jobbak számára még álmaik tisztaságát sem hagyta meg*. Frázisaik szörnyű áradatában a reformálmok ege megérintette a földet, a föld nem lett szebb tőle, de az ég szennyesebb lett.

Az újdonsült NEP-elnök ezzel az „*új elittel*” tartotta a közvetlen kapcsolatot. Az élharcos-

rendszer etikai sáska járásával, amely *a szociális demagógia leple alatt csak fokozott visszaélés a tömegek türelmével*. Isten gyógyíthatókká teremtette a nemzeteket, mondja az írás és ha gyógyíthatókká, akkor, bizonyára, ronthatókká is. Ó szegény nógrádi magyar nép, *Madách* és *Mikszáth népe*, mely e rendszer jóvoltából megismered, amit ezer éven keresztül nem tanultál meg, *a Széchenyitől rettegett halk elaljasodást*. . .

Sándor cár az óliberális ifjú izom-titán, a szabadelvű képviselő, az egységspárti főispán, majd államtitkár íme *reformerré lett*. Milyen telhetetlen áhítattal csodálhatnék e csodálatos transzfigurációt, ha reformersége nem lenne olyan, mint *az ősszúnyog a borostyán-pipában*. Véletlenül került bele egy őskori architektonikus rengés következtében, véletlenül lett ő is reformer a gombosi reformrengés idején.

De mire nem képes egy igazi jóbarát. Sándor cár barátja kedvéért még a reformerséget is vállalta. Mint ahogy vállalta a választási diktátor szerepét is és „választott”. Ő választotta ki bizonyára Jurcseket és Bédit, Drozdy Győzöt és Marton Bélát és többi Béláit a hazának. Azután a jól végzett munka után csűrbe takarította a termést és fölült keréketört búzakaralász-jelvényével a házelnöki székbe.

Ő volt az első pártjelvényes elnök ebben a nagy pártokfölötti közjogi méltóságban. Hogyan

csodálkozott volna ezen a régi nagy házelnökök sora, hogy nézte volna, milyen kerekretágult szemekkel *Szilágyi Dezső*, vagy *Apponyi Albert*. Pedig egy kis kemény, konok, igazi snájdigságért az előbbi igazán nem ment a szomszédba. Talán még barackot is adott volna utódjának...

*

A pretoriánus természet egyetlen értéke a hűség. Sándor cár hű volt. Hű volt *Tisza István*-hoz, hű volt *Bethlen István*hoz és hű volt *Gömbös Gyulához* egyaránt. Bizonyára híven kitartott és kitart a beteg barát betegágya mellett is. Ő nem tehet róla, hogy mi óhajban, tervben szétszórva legyen, azt gonosz nyelvek számára készültek betakarni csendben.

Ő nem tudott róla, nem tehetett róla, nem is sejtette, nem is álmodta. Neki még gondolatban sem, egy villanásnyira sem, agyveleje legtitkosabb rekeszében sem, fordult meg, hogy miniszterelnök lehetne.

Különben is mindig úgy irtózott a miniszteri bársonyszéktől, mint *Szent Bruno*, *Houdon* szobrán, a püspöksüvegtől. Hiába tartja két kis pufók angyalka csalogatón és csábítón a pásztorbotot és infulát feléje, a kartauziak komor szent alapítója sötét megvetéssel fordul el. *Apage satanas* — riadt föl bizonyára Sándor cár is, amikor az első ilyen pletykát meghallotta.

De most hallgatólag természete, melynek következtében hallgatói csak ritkán konstatálhatták, hogy *beszédei olyanok, mintha Antal István írta és Marton Béla mondotta volna el*, hirtelen cserbenhagyta. Méltatlankodva állítólag akként nyilatkozott, hogy egy olyan férfiú, mint ő, „aki az események középpontjában áll”, nem nyilatkozhat. S gonosz, kaján, csúfondáros, kárörvendő lelkek ezt a páratlan önzetlenségről, fenkölt önmehtagadásról, több mint szerzetesi hatalom- és hivatalmegvetésről tanúskodó mondatot is félreértették. A magyar politikai glóbuson párját ritkító *önzetlenség pillanatának ünneplése helyett, tiltakozni kezdtek a tagbaszakadt jogbizonytalanság lehetősége ellen.*

Ezekben a napokban Sándor cáré minden tiszteletünk és részvétünk. Az elmúlás felé görget mindnyájunkat minden perc, szegényes kis emberéletünk a sír felé rohan, el fog múlni, sárgulni, kopni ez az írás is, el fognak múlni a reformkorszak hősei is és higgye meg nekünk, el fog múlni ő is. De túl téren és időn, korokon és reformkorszakokon át, valami láthatatlan, időtlen topos noetosban, sugárzó fényvel, örökre megmarad Sándor cár *a hatalmat szentbrunói eltökéltséggel visszautasító gesztusának önzetlen szépsége...*

Epilógus

(Levél a Villa Timberio-ból egy „reformkorszak” alkonyán.)

Capri, szeptember hó.

Kedves barátom!

Mostanában sokat gondolok Rátok itt a csodálatos kékségű tyrrheni tenger közelében, amely kifogyhatatlanul ontja varázsát. Kiszakadva életemből, szinte egy más világba jutottam. Néha már-már várom, hogy a tenger észvesztő kékségéből fölmerül Poseidon isten szigonyával és éjjel, amikor a hold elhúzza aranyos sugarát és a csillagok ezrei tükröződnek az alig fodrozódó végtelen vízen, szinte látom najádudvarát. De különösen így az alkonyi órák hangulatában, amikor az olasz ég csodálatos színei kigyúlva égnek és a lenyugvó nap mondhatatlan bánatossága küzködik a láthatáron a reátörő sötéttel, sokszor eszembe jutsz Te és barátaim. Milyen is lehet most az alkonyat ott az Andrássy-út környékén, amikor a bérpaloták felső emeletei vörösös fényben égnek és egy utolsó sugár be-

téved szerkesztőségi szobádba, ahol a megölhetetlen magyar álmokkal és gondokkal küzködtek. Oh, hányszor utánam jön, elér, megtalál ez a gond s ez a fájdalom. Hiába akarnál megszökni előle, mélyebb, valóságosabb, kínzóbb és kiölhetetlenebb mindennél...

Pedig, kedves Barátom, itt a Golfo di Napoli és a salerno-i öböl közelében, ahol a történelem és a természet szinte esztelen vetélkedésben a Szép kárpótló világot vonják menekülő lelkünk köré, ha valahol, hát itt lehetne feledni. Amalfi csodálatos tengerképe mellett, amelyről szeretett *Péterfy Jenőnk* egykor azt írta, hogy „a természet szépsége már fáj nekem” és mindannak körében, amiről valamikor együtt olvastunk *Gregorovius* feledhetetlen könyvéből: a *Wanderjahre durch Italien*-ből.

Itt, miközben ablakom alatt a *thalatta*, a tenger verdesi a partot, örül és dalol a tyrrheni tenger minden pajkos hulláma, itt élek most én. Sokszor elmormolom magamban a Leuconoéhoz írt verset: Tu ne quaesieris... „Ne keresd Leuconoé, hisz úgyszem szabad tudnunk, hogy mit szántak nekem és Neked az istenek... Mennyivel jobb, bármi jön, elfogadni... Légy bölcs, szürd meg a bort, igyál s a rövid életúton hosszú reményt ne táplálj . . .” Leukonoé! Kedves, szép nőalak, akit Horatius verse a költészet örök halhatatlanságába emelt. Egyike lehettél az elomló pogány

római világban azoknak a tiszta, könnyed tüne-
ményeknek, akikből később az Ágnesek és
Agathák keresztény, szűzi szépsége elevenedett
meg. Hány alakban testesültél újra, múltékony
földi szépség, múlhatatlan emberi vágyakozás
számára?

Itt a Capo di Miseno alatt, ahonnan nem
messze a cumaei Sybilla őrizte szent könyveit és
kínálta jóslatát, melytől a ledérséggel enyhített
stoicizmus költője olvasóit óvta, itt, az antik világ
és a mithológiai hangulat varázsában, itt, ahol
már szinte morbid, beteg és betegítő a természet
szépsége, itt élek én most Barátom. Nem messze
lakásom fölött egy kicsiny kápolna emelkedik
egy remete barlangjával. Keresztje e kis kápol-
nának magányos sétáimon úgy marad meg néha
szememben, mint egy távoli, igazabb világ ígérete.
Néha föl is baktatok a magaslatra, számárháton,
mint itt szokás és ilyenkor egyetlen útitársam
Tacitus Annalese.

Minden idők egyik legmélyebb szelleme, a
nagy magyar halottak evangélistája kísér el
magányos kirándulásaimon, ő, akit *Gibbon az
emberi szív sötét pszichológusának* nevezett el,
de akinél fennköltebb, nemesebb szellemet ke-
veset ismer az emberiség történelme. Egy el-
zuhanó, feloszlásban levő társadalom és civi-
lizáció közepette, a mélyben és magányban siratta
hazája buktát, népe romlását. A körülötte élő

egykor oly dicsőséges római világ már eresztékében recsegett, a társadalom kötelékei meglazultak. Sokszor beszél az apagyilkosságról és szinte cinikusan hangzó, de valójában önkínzó tárgyilagossággal teszi hozzá, a gyilkosnak nagy mentése, hogy alapjában sosem tudja biztosan: az, akit megölt, valóban atyja volt-e?

Egy korban, *amely a szabadság kiteljesedése után a szolgaság végső fokát is megérte*, az elaljasodás teljes szörnyűségét, a Caliguláktól konzullá kinevezett ló uralmát, a zsarnokság, a rossz császárok, az ókori diktatúrák kibontakozását, embertelenül fagyasztó objektivitása, sine ira et studio — magatartása, de legfőképpen velőkiható iróniája is csak a könnyek árja, a szívbe fojtva s ott méregre válva . . . Forгатom *Annaleseit*, melyeknek sorai ma is, napjainkban is, kommentár nélkül is, annyi tanulsággal kínálkoznak.

S itt a milió olyan illő, a sötét *genius loci* olyan borzongató ellentétben áll a természet és táj szépségével. Hiszen itt fölöttem emelkedik a miseni szirtfok és itt vannak a zsarnok Tiberius palotájának romjai. E szirtfokok látták a kéjben és pompában kibontakozó önbálványozás és emberistenítés teljességét. A hatalom e hegyéről, amely egyszersmind az orgiák, a vérben, kéjben, elaljasodásban tobzódó hedonizmus hegye volt, szállt világgá az ókori Führer-system. Innen

dobták le éjnek idején zsákbavarrtan a szüzeket, kiknek előbb becsületét és szemérmét megrabolták. Itt garázdálkodott az aljas *Seianus* kegyenc, aki háromszoros ércfalnál szorosabban övezte urának udvarát, hogy senkise, vagy csak rajta át közelíthesse meg a zsarnokot.

Nem tudok lemondani arról, kedves Barátom, hogy ide ne írjam Tacitusból az *Annales* két részletét. „Mialatt a tanács alázatos esedezések közt térdet hajtott előtte, egyszer csak azt monda Tiberius, hogy valamint az egész kormányzat elvállalására nem érzi elég erősnek magát, úgy bármely részét bíznák rá, annak gondozását el fogja vállalni. Erre *Asinius Gallinus* így szólt: Kérdezem Caesar, hogy a kormányzatnak melyik részét óhajtanád magadra bízni? E váratlan kérdésen megütödvé egy pillanatig hallgatott, majd összeszedvén magát, azt válaszolá, hogy *egyáltalán nem illenék az ő szerénységéhez kiválasztani, vagy elutasítani valamit abból.* Újra megszólalt Gallus, mert észrevette arcán a sértődést, hogy nem azért kérdezte, *mintha meg akarná osztani azt, amit elválasztani nem lehet, hanem hogy a fejedelemnek saját vallomásával bizonyíttassék be, hogy az állam teste egy és egy embernek kell azt igazítani...*”

íme kedves Barátom, a parancsuralom megszületése kétezer év előtt. Akkor is *akadtak, akik spekuláltak*, bár a történetíró hozzáteszi, hogy

ezzel „nem engesztelték meg haragját a zsarnoknak”. És most ide írom Neked a másik részletet: Tiberius haldoklását. Tiberius ekkoriban, valahányszor a tanácsházból kilépett, görög nyelven azt szokta volt mondani: „*mily készek az emberek a szolgálalkúségre*”. Még ő is tehát, aki a szabadságnak ellensége volt, utálta a szolgálalkúek csúszó-mászó alázkodását.

„*Már fogyatkozóban van Tiberiusnak testi ereje — írja Tacitus —, de színlelő tehetsége még nem. Valamint lelki fennhéjázása is érintetlen maradt. Ügyel a saját szavaira és tekintetére, keresett jókedvvel takargatá már nagyon is szembetűnő elmúlását. Gyakrabban változtatá tartózkodása helyét és végül a miseni hegyfokon abba a nyárilakba költözött, mely egykor Lucullusnak volt tulajdona. Hogy élete végéhez közeledik, az ilyenképpen jött köztudomásra. Volt egy, tudományáról híres, Charicles nevű orvos, ki nem szokta ugyan Tiberiust rendszeren gyógyítani, de a gyógykezelésnél közreműködött tanácsaival. Ez, mintha saját ügyeiben el kellene utaznia, s tisztelgő szándékból fogna kezét, megtapogatta a császár érverését, amit az azonban észrevett. Most már talán sértődésből is annyival inkább akarván bosszúságát leplezni, azt parancsolta, hogy tálaljanak s a szokottnál tovább maradt ülve az asztalnál, mintha távozó barátját akarná ezzel megtisztelni... Charicles azonban*

biztosan állította Macro előtt, hogy a császár *életereje enyészőben van s két napnál nem tart tovább. Ezért a jelenlévők mindent megbeszéltek és gyors készüléket tettek, hogy a parancsnokokhoz hírnökök menjenek.* Április calendaja előtt tizenhét nappal elfulladt a lélegzete s azt hitték, hogy lerotta a mulandóság adóját s utóda a szerencsekívánok csődülete közepette készült a trón elfoglalására, midőn váratlanul hírt hoznak, hogy Tiberius visszanyerte hangját és látását és enni kért, hogy aléltságából magához jöjjön. *Erre általános lett a rémület, sokan elfutottak, mások szomorúságot színleltek, mintha semmiről sem tudnának; volt, ki dermedt hallgatásba süllyedve a leg szárnyalóbb reménykedés után a legrosszabbtól tartott.* Csak Macro örzi meg hidegvérét és parancsolja, hogy sok ruhanemű rádobásával fojtsák meg. *így halt meg Tiberius.”* így halt meg Tiberius, kedves Barátom és így hálnak meg mind a zsarnokok. Amikor az emberi dölyf és tudatlanság fennhéjázva kérkedik és fokozhatatlannak látszik, *Isten elküldi fekete angyalát, a halált és az elkezd kopogtatni hol tüdején, hol meg szívéen, vagy éppen bordáin a zsarnoknak. Intve és tanítva, hogy rettentő úr az Úr és hatalma van diktátorok és diktátorjelöltek fölött egyaránt.*

Mennyi fölemelő és vigasztaló van, a történet ezeréves érc törvényeit tudva, a leverő és szomorú

jelenben is. Sokszor eszembe jutott Tacitust olvasva a mi Pázmányunk, aki szintén szerette könyveit. *„Isten ki szokta szaggatni szárnyát a fenn repülőknél”,* mondotta egy ízben a nagy megtért térítő és különösen *ki szokta szaggatni szárnyát azoknak, akiket örök rendelése, mely tehetséget és tiszta szándékot ad, nem hívott erre a szárnyalásra.*

Látod, közben egészen bealkonyult, a ragyogó színek kiegtek, lassan leszáll szítálva a sötét, mely megrabolja először színüktől, majd alakjuktól is a tárgyakat. A nap elnyugszik és „félföld lesz nyoszolyája”. Odahaza most már Te is hazafelé tartasz s talán lélekben megérzed, hogy mennyire veletek vagyok. Hogy Capri minden szépsége, a tenger és táj minden varázsa, *Itália, ahol kicsit mindenki kába és öröme adja itt bús napjait,* sem volt képes feledtetni velem a távoli szegény kicsi hazát, közös álmainkat és gondjainkat. Írj Te is hamarosan és tartsd meg szeretetedben igaz barátodat.

Tartalomjegyzék

	Oldal
Előszó.....	2
Vonatokra várva.....	5
Az őсреformer.....	12
Egy Unterführer.....	18
Az új kuruc-vezér	24
Egy volt sajtófőnök.....	29
Egy reformgróf 1936-ban.....	36
Az „új kor” mimikrije.....	42
A reformminiszter.....	48
Egy reklámfőnök.....	55
Nyilasok Nagy Sándora.....	61
Beszélgetés egy erkélyen.....	69
Sándor cár.....	84
Epilógus.....	92